Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

Ю. Є. Зубцова, Л. О. Сущенко, Ю. Р. Мацкевіч, М. О. Гладиш

ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ КУРСОВИХ ТА КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Методичні рекомендації
для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності «Дошкільна освіта» освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» та
для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності «Початкова освіта» освітньо-професійної програми «Початкова освіта»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № 2
від 29.09.2020 р.

Запоріжжя
2020

УДК:373.2:373.3]:37.091.33-027.22(075.8)

В476

Зубцова Ю. Є., Сущенко Л. О., Мацкевіч Ю. Р., Гладиш М. О. Вимоги до написання курсових та кваліфікаційних робіт : методичні рекомендації для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності «Дошкільна освіта» освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» та для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності «Початкова освіта» освітньо-професійної програми «Початкова освіта». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 115 с.

Методичні рекомендації з написання курсових та кваліфікаційних робіт складено відповідно до нормативної бази ЗНУ щодо освітнього процесу (Положення про організацію освітнього процесу в ЗНУ; Положення про Екзаменаційну комісію з атестації здобувачів вищої освіти у ЗНУ; наказ ЗНУ «Про реалізацію заходів з міжнародної діяльності» № 282 від 11.06.2015р.) та ДСТУ 3008:2015. Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання.

Методичні рекомендації містять загальні положення, правила написання, оформлення та захисту курсових та кваліфікаційних робіт відповідно до ступеня підготовки фахівців. Рекомендовано для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності «Дошкільна освіта» освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» та для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності «Початкова освіта» освітньо-професійної програми «Початкова освіта».

Рецензент

М. Д. Дяченко, професор кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету, доктор педагогічних наук, доцент

Відповідальний за випуск

І. В. Козич, голова науково-методичної ради факультету соціальної педагогіки та психології, кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

Передмова……... 4

Курсова та кваліфікаційна робота в системі науково-дослідної діяльності студентів закладу вищої освіти…… 6

Вибір теми та організація дослідження…… 6

Характеристика структурних елементів курсової та кваліфікаційної роботи 12

Оформлення курсової, кваліфікаційної роботи……... 25

Підготовка до захисту та захист кваліфікаційної роботи……..….. 42

Глосарій……..…….….….. 46

Список рекомендованої літератури…….…… 55

Додатки…….. 57

ПЕРЕДМОВА

У сучасну епоху, епоху переходу соціуму на новий рівень розвитку, коли визрівання нових історичних систем відбувається в умовах ентропійного стану деякої невизначеності, зміни цінностей, норм, цілей, засад, становлення інформаційного суспільства, саме наука виступає не тільки реальною виробничою силою, але й значущою «соціальною системою», регулюючи людську діяльність. Саме освіта та наука спрямовують суспільство на постійний пошук шляхів виходу з перманентної кризи, активного й продуктивного розвитку.

В умовах високої інтелектуалізації, інтенсивного зростання обсягу інформації, докорінної трансформації в системі освіти найактуальнішим завданням професійної педагогіки постає стратегічна орієнтація підготовки майбутніх педагогів на переосмислення й врахування довгострокових цілей, спрямування їх на модель стійкого й безперервного розвитку, забезпечення своєчасної готовності до розв’язання нових освітніх завдань.

У зв’язку з цим виняткового значення набуває надання професійній педагогіці дослідницького характеру, її спрямованості на пошук нових альтернативних і прогресивних ідей удосконалення й розвитку професійної адаптації майбутніх педагогів до розроблення перспективних інноваційних концепцій і технологій з метою відкриття ними нових педагогічних істин та усвідомлення існуючих суперечностей, набуття досвіду самостійного проведення нових наукових спостережень, проєктування, успішного здійснення професійно спрямованої дослідницької діяльності.

Зважаючи на те, що соціально-економічні зміни спонукають суспільство до перегляду функцій сучасного освітянина та його місця в оновленій освітній системі, кожному закладу освіти потрібен ефективний педагог із високим інтелектуальним рівнем, який зможе вести, заохочувати й спонукати вихованців так, щоб викликати у них інтерес до навчання та задовольняти їхню інтелектуальну цікавість.

Як ніколи, сучасному суспільству потрібен педагог, здатний до відтворення нових ідей, пошуку оптимальних рішень у нестандартних професійних ситуаціях, до неперервної самореалізації й саморозвитку, бути готовим стабільно й компетентно вирішувати професійні завдання. Ідеться про фахівця-дослідника, що орієнтується в різноманітті освітніх технологій, володіє дослідницьким, критичним стилем мислення, здатний і готовий самостійно вирішувати серйозні дослідницькі завдання, діяти не тільки як компетентний виконавець, але і як носій концептуальних ідей розвитку цілісного освітнього простору.

Саме з цієї причини освітню цінність становить організація співпраці викладача та студентів під час здійснення таких форм самостійної дослідницької діяльності, як виконання курсової та кваліфікаційної робіт, що передбачає поглиблення наукової компетентності здобувачів вищої освіти через набуття ними практичних навичок організації та виконання наукової роботи.

Основне завдання науково-дослідної роботи – розвиток умінь пошукової, дослідницької діяльності, формування навичок критично сприймати інформацію, умінь грамотно застосовувати методи наукових досліджень, аналізувати, виділяти головне, порівнювати думки, підходи різних авторів, узагальнювати їх, робити висновки.

Як складова освітнього процесу, підготовка курсових та кваліфікаційних робіт є обов’язковою для виконання. Написання й захист курсової та кваліфікаційної робіт є однією з підстав здобуття студентом відповідного ступеня вищої освіти – бакалавра чи магістра в обраному напрямі підготовки.

Методичні рекомендації містять матеріал, у якому детально розглянуто процес підготовки курсової та кваліфікаційної роботи, наведено зразки їх оформлення.

У методичних рекомендаціях використані такі позначки:

☝ зверніть увагу

✍ приклади написання

🗁 дивись глосарій

🕮 прочитайте

1. КУРСОВА ТА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА В СИСТЕМІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Навчальним планом підготовки фахівців за спеціальностями «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» (освітньо-професійні програми «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта») передбачено підготовку та захист студентами: *курсових робіт* для отримання ступеня вищої освіти «бакалавр»; *кваліфікаційної роботи* для отримання ступеня вищої освіти «магістр».

Студенти ***в курсових роботах*** із загальнотеоретичних та фахових дисциплін (2-4 курс) використовують *елементи наукових досліджень*, готують огляд літератури, узагальнюють теоретичний матеріал та практичний досвід із теми дослідження, розробляють рекомендації, що містять елементи новизни з теми роботи. Проблеми наукового пошуку, які відображені в курсових роботах студентів, мають знайти своє продовження в кваліфікаційній роботі.

У *кваліфікаційній роботі* повинні мати місце *елементи дослідницького пошуку*, що характеризує здатність і підготовленість студента теоретично осмислити актуальність обраної теми, її науково-прикладну цінність, можливість проведення самостійного наукового пошуку та застосування отриманих результатів у практичній діяльності на базі дослідження, за матеріалами якої виконувалась робота під час *навчальної та виробничої практики або професійної діяльності* студентів заочної форми навчання.

2. ВИБІР ТЕМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Починаючи роботу, студент повинен розподілити свій час, спланувати його та після вибору теми паралельно з навчальними заняттями взятися за її розробку.

Для орієнтації наукових керівників та студентів пропонується така етапність та графік контролю за ходом підготовки наукової роботи до захисту (табл. 1 та табл. 2).

Таблиця 1

Графік виконання курсової роботи

Заходи	**Термін виконання**	
	1 *	2 **
Призначення наукового керівника, затвердження теми	Вересень	Лютий
Підготовка та узгодження плану роботи	Вересень	Лютий
Підготовка чернетки теоретичного розділу	Жовтень	Березень
Підготовка чернетки практичного розділу: **2 курс** – констатувальний етап експерименту **3, 4 (5) курс** – констатувальний етап експерименту, розробка програми формувального етапу експерименту	Листопад	Квітень
Врахування рекомендацій наукового керівника, підготовка чистового варіанту роботи	Грудень	Травень
Подання тез, участь у науковій конференції «Молода наука»	Березень	Березень
Захист курсової роботи	Грудень	Травень

* – якщо курсова робота виконується в першій половині навчального року

** – якщо курсова робота виконується в другій половині навчального року

Таблиця 2

Графік виконання кваліфікаційної роботи магістра

Заходи	**Термін виконання**
Вибір наукового керівника та затвердження теми (зразок заяви для затвердження теми подано у додатку А)	Вересень (1 к., 1 сем.)
Отримання завдання на проведення дослідження. Підготовка календарного плану виконання наукової роботи та затвердження його науковим керівником	Жовтень
Підготовка та узгодження розширеного плану-конспекту роботи	Листопад
Підготовка чернетки теоретичного розділу роботи	Грудень-січень
Подання чернетки теоретичного розділу науковому керівнику	Лютий
Усунення зауважень, врахування рекомендацій наукового керівника, подання чернетки теоретичного розділу на друге читання та плану практичної частини дослідження	Березень
Подання чистового варіанту теоретичної частини та чернетки практичної частини (констатувальний етап та формувальний етап експерименту)	Травень
Подання чернетки практичної частини (констатувальний, формувальний, контрольний етапи експерименту)	Вересень (2 к., 3 сем.)
Усунення зауважень	Жовтень

Продовження таблиці 2

Чистове оформлення роботи	Жовтень
Проходження нормоконтролю	Листопад
Подання роботи на рецензування	Листопад
Подання роботи науковому керівнику для написання відгуку	Листопад
Написання відгуку науковим керівником, його доповідь завідуючому кафедрою щодо завершення роботи	За тиждень до захисту
Захист роботи	Грудень

Вибір **теми наукового дослідження** 🗁 є одним із відповідальних етапів, який здійснюється студентами як із запропонованого кафедрою списку, так і за власним бажанням. У процесі визначення тематики курсової та кваліфікаційної роботи студент має враховувати:

- *актуальність теми* – тобто важливість вирішення певної наукової проблеми для потреб професійної галузі;
- *новизну та перспективність* – відповідність сучасному стану та перспективам розвитку науки, а також практичним завданням професійної діяльності вихователів / вчителів;
- *відповідність профілю навчання* та арсеналу методів, які фахівець після закінчення закладу вищої освіти буде мати змогу кваліфіковано використовувати в практичній діяльності;
- *можливість* розробки теми безпосередньо в освітньому закладі – час, який студент зможе виділити на розробку теми з урахуванням усього освітнього процесу;
- *узгодженість* теми з *науковими інтересами* кафедри, викладача-наукового керівника роботи.

☝ ***Грамотно сформульована тема*** наукового дослідження повинна відображати:

1) *категорію досліджуваних* (наприклад: діти раннього віку, діти дошкільного віку, молодші школярі, батьки, студенти, педагоги та інші);

2) *конкретну проблему дослідження чи процес* (формування, розвиток, підготовка, освітній процес, виховний процес тощо);

3) *аспект професійної діяльності* з вирішення зазначеної проблеми (зміст, форми, методи, технологія, умови та інше).

✍ ***Наприклад:***

- Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку у взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти
- Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва
- Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти
- Педагогічні умови формування культури здоров'я молодших школярів
- Розвиток критичного мислення молодших школярів у процесі освітньої діяльності
- Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи
- Взаємодія сім'ї та школи у вихованні духовності молодших школярів

☝ Наукова робота ***теоретичного характеру*** виконується на основі аналізу й узагальнення ряду літературних джерел: монографій, брошур, статей, методичних рекомендацій і т. ін. Студент повинен грамотно й логічно обґрунтувати обрану тему, добирати з літератури основний матеріал, який стосується проблеми, що вивчається, давати оцінку вивченим роботам, аналізувати існуючий досвід роботи з проблеми, висловлювати свою точку зору; робити висновки.

Якщо робота має ***прикладний характер***, студент використовує як науково-методичну літературу, так і свої спостереження та факти, результати експерименту, який проводився; може висувати власні гіпотези й т.д. Робота такого типу повинна мати теоретичну частину (30-40% загального обсягу), аналіз і узагальнення емпіричних даних та висновки.

Педагогічне дослідження 🗁 на рівні студентської наукової роботи повинно відповідати традиційній моделі наукового пізнання: виникнення ідеї –

встановлення емпіричних фактів – первинне емпіричне узагальнення – виявлення відхилень фактів від правил – винахід теоретичної гіпотези з новою аргументацією – логічний висновок (дедукція) з гіпотези всіх фактів спостереження, що є перевіркою на її істинність.

Головними етапами наукового дослідження на рівні ***курсової роботи*** є***:***

1. Обґрунтування теми, вибір об'єкта, предмета, визначення мети та завдань дослідження.

2. Теоретичний аналіз педагогічної, методичної, психологічної літератури, педагогічного досвіду з проблеми дослідження.

3. Експериментальне дослідження:

2 курс	**3, 4 () курс**
Розробка методики дослідження, вивчення реального стану та практики вирішення даної проблеми (констатувальний етап експерименту), встановлення типових недоліків і труднощів, їх причин.	Обґрунтування значення педагогічного впливу на досліджуване явище та визначення його ефективності (розробка програми формувального етапу експерименту), узагальнення наукових фактів і результатів.

4. Аналіз та оформлення наукового дослідження.

Головними етапами наукового дослідження на рівні ***кваліфікаційної роботи*** є:

1. Обґрунтування теми, вибір об'єкта, предмета та визначення мети, завдань, методів дослідження.

2. Визначення теоретичного та практичного значення роботи.

3. Теоретичний аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури (вітчизняної та зарубіжної на мові оригіналу).

4. Проведення констатувального, формувального та контрольного етапів експерименту.

5. Аналіз та оформлення наукового дослідження.

Оформлення наукових досліджень у вигляді наукової (курсової та

кваліфікаційної) роботи в стислій формі передбачає наявність таких ***компонентів*** структури:

1. Вступна частина
2. Розділи, параграфи курсової та кваліфікаційної роботи
3. Загальні висновки наукової роботи
4. Список використаних джерел
5. Додатки

☝ ***Розділи (глави, параграфи***) курсової та кваліфікаційної роботи повинні за своєю назвою, структурою, змістом відповідати завданням дослідження. Із практики написання робіт науково-дослідного характеру відомо, що виникає необхідність для кожного розділу (глави) готувати більш-менш детальний план-проспект. Це заощаджує час автора при компонуванні матеріалу, допомагає уникнути повторів і викласти матеріал роботи більш структуровано та якісно.

Кожен розділ (глава) роботи повинен мати свої ***короткі висновки***, які узагальнюють результати дослідження, отримані автором.

Під час роботи над рукописом необхідно звернути увагу й на таке питання, як поділ тексту на абзаци. Кожен абзац повинен містити в собі певну думку, виражену однією чи кількома фразами або реченнями.

Узагальнені числові дані, які можуть оформлюватися в ***таблицях, діаграмах, графіках, схемах,*** повинні наводитись виправдано та аргументовано, з посиланням на відповідні джерела чи власні обчислення.

Розділи (глави) кваліфікаційної роботи повинні відображати логіку (етапи) наукового педагогічного дослідження.

Якість виконання кваліфікаційної роботи значно підвищується, коли студент починає дослідження певної проблеми ще на рівні курсової роботи. Таким чином, обґрунтування педагогічного впливу на досліджуване явище, визначення його ефективності, оформлення кваліфікаційної роботи – завершальний етап роботи над науковим педагогічним дослідженням.

3. ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ КУРСОВОЇ ТА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

3.1. ВСТУП роботи повинен містити оцінку сучасного стану обраної науково-дослідної проблеми, обґрунтування важливості теми. Крім цього, тут важливо дати теоретичний аналіз проблеми та попереднього досвіду її вивчення, здійснити методологічне обґрунтування та логіко-історичний аналіз проблеми. Остаточне редагування вступної частини роботи доцільно виконувати на завершальній стадії дослідження, коли проблема, що вивчалася, постає перед автором у повному обсязі.

Вступна частина включає обґрунтування актуальності теми, вибір об'єкта, предмета, формулювання мети та завдань, методів дослідження, а також визначення теоретичного та практичного значення отриманих результатів дослідження.

3.1.1. Обрана для дослідження тема є складовою частиною певної наукової проблеми 🗁. Обґрунтування **актуальності** обраної для дослідження теми повинно відображати аналіз таких аспектів як:

- *вимоги суспільства, держави щодо бажаного стану педагогічної діяльності* (світові та вітчизняні тенденції в системі, концептуальні засади, нормативно-правові документи тощо);
- *проблеми типового стану об'єкта дослідження в реальній педагогічній практиці* (аналіз існуючої педагогічної практики, наявного педагогічного досвіду, статистичної інформації щодо реального стану, типових недоліків практики вирішення даної проблеми);
- *аналіз наукових досліджень* і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, які мають складати предмет наукового дослідження;
- *висновки щодо наявності проблемної ситуації*, як відображення суперечностей між потребами суспільства та наявності стану педагогічної реальності, а також недостатньою теоретичною розробкою проблеми.

3.1.2. Грамотно сформульована **мета наукового дослідження** 🗁 повинна відображати ***очікуваний, кінцевий результат*** виконання роботи – позитивний ефект, у вигляді суспільної та конкретної педагогічної користі, що визначено в предметі дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи може формулюватися таким чином: визначити зміст….; розробити та експериментально перевірити модель (технологію, методику, форми і методи)…; перевірити ефективність педагогічних умов формування…; визначити можливості використання педагогічного досвіду… (наукових підходів зарубіжних дослідників проблеми…в практиці ….).

✍ ***Наприклад:***

- теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови розвитку критичного мислення молодших школярів;
- проаналізувати теоретичні погляди та практичний досвід В. Сухомлинського у сфері сімейного виховання та визначити можливості їх використання у педагогічній практиці;
- теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити програму формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку в умовах освітнього закладу.

3.1.3. Завдання дослідження. Важливу роль у науковому дослідженні відіграють пізнавальні завдання теоретичного та емпіричного характеру .

Завдання *теоретичного характеру* наукової роботи студентів – вирішення певних теоретичних питань, які входять у загальну проблему дослідження:

- сутність, структура, особливості та детермінанти становлення об’єкту дослідження;
- аналіз існуючої практики вирішення даної проблеми (нормативно-правова база, вітчизняній та зарубіжний досвід), виявлення її типового стану, недоліків і труднощів.

Емпіричні завдання вирішуються за допомогою спостереження, експерименту, вимірювання, описування:

- розробка методики, вибір методів та діагностичних методик вивчення стану досліджуваного явища;
- обґрунтування необхідної системи заходів для вирішення проблеми;
- експериментальна перевірка запропонованої системи заходів із точки зору відповідності її обраним критеріям;
- розробка методичних рекомендацій та порад щодо використання результатів дослідження.

✍ ***Наприклад:***

1. Проаналізувати стан проблеми формування критичного мислення у психолого-педагогічній науці та практиці.
2. З'ясувати сутність критичного мислення, показники його наявності в особистості молодшого школяра.
3. Проаналізувати значення освіти для розвитку критичного мислення.
4. Визначити стан сформованості критичного мислення молодших школярів.
5. Обґрунтувати педагогічні умови розвитку критичного мислення молодших школярів та провести кількісний та якісний аналіз їх застосування.

3.1.4. Об'єкт педагогічного дослідження 🗁 – це процес або явища, які породжують проблемну ситуацію й обрані для дослідження. Правильний вибір об'єкту вивчення відповідно до мети дослідження сприяє обґрунтованості результатів дослідження.

Об'єкт дослідження в педагогіці – це певний процес, певне педагогічне явище, яке існує незалежно від суб'єкта пізнання, і на яке спрямована увага дослідника.

Об'єктом педагогічного дослідження може виступати процес навчання, виховання або розвитку особистості в особливих умовах (заклад дошкільної освіти, заклад загальної середньої освіти) або процеси становлення нових освітніх і виховних систем, процеси формування певних якостей особистості тощо.

Об'єкт дослідження на рівні курсової чи кваліфікаційної роботи може формулюватися як: процес адаптації до умов навчання …; розвиток комунікативних навичок ….; процес формування усвідомленого ставлення …; професійна підготовка майбутніх вчителів.

3.1.5. Предмет педагогічного дослідження 🗁. Об'єкт і предмет дослідження, як категорії наукового процесу, співвідносяться між собою як загальне і часткове.

Предметом дослідження виступає частина об'єкту – компоненти педагогічного процесу, професійної діяльності педагога: зміст, методи, засоби, форми, умови, технології.

✍ ***Наприклад:***

- педагогічні умови розвитку критичного мислення молодших школярів в процес освітньої діяльності;
- форми, методи та прийоми патріотичного виховання молодших школярів;
- модель формування готовності майбутніх вчителів до застосування мультимедійних технологій у початковій школі.

🗁**3.1.6. Методи наукового педагогічного дослідження.** Оскільки курсова чи кваліфікаційна робота передбачає проведення нескладного наукового дослідження, то вона вимагає від студента володіння основними його методами.

1) ***загальні методи наукового пізнання*** (діалектичний, логічний та історичний методи, ідеалізація, формалізація, абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання);

2) ***методи теоретичного дослідження*** (вивчення літературних джерел, архівних, нормативно-правових документів тощо);

3) ***методи емпіричного дослідження:***

- *методи накопичення первинної* інформації про стан досліджуваного явища (спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, експертна

оцінка, експеримент);

- *методи статистичного аналізу*, що мають цільове призначення – обробку отриманих даних, встановлення залежності кількісних та якісних показників аналізу, інтерпретацію їхнього змісту (кореляційний, факторний аналіз, метод імплікаційних шкал та інші).

Найкращих результатів можна досягти при комплексному використанні цих методів, проте слід мати на увазі, що, залежно від особливостей теми дослідження, специфіки предмета та конкретних умов, окремі методи можуть мати переважне значення.

3.1.7. Теоретичне та практичне значення отриманих результатів дослідження відображає ефективність наукового дослідження.

Основною характеристикою *теоретичних досліджень* є їх теоретична актуальність, новизна, концептуальність, доказовість, перспективність і можливість запровадження результатів у практику. Тобто *теоретичне значення* характеризує наукові знання, призначені для подальшого розвитку педагогічної науки та практики. *Теоретичне значення* не повинно зводитися до простого переліку встановлених фактів, ідей, закономірностей, воно має розкривати концепцію автора, давати пояснення його дослідженню в новому якісному й кількісному аспектах (обґрунтування нових або узагальнення та систематизація вже відомих ідей, явищ, форм, методів, умов та ін.).

- При розгляді *прикладних досліджень* оцінюється в першу чергу їх практична актуальність і значення, можливість запровадження в практику, тобто *практичне значення* виявляється, наприклад:

- у підвищенні рівня навчальних досягнень молодших школярів;
- розробці нового змісту професійної підготовки спеціалістів (навчальні посібники, програми, методичні рекомендації);
- подальшому розвитку педагогічного процесу (технології, методики, форми, методи);
- поліпшенні організаційно-педагогічних, психолого-педагогічних, управлінських умов організації освітнього процесу закладу тощо.

3.2. ПЕРШИЙ РОЗДІЛ наукової роботи відображає вирішення автором теоретичних завдань дослідження.

Змістом цього розділу має бути теоретичний аналіз наукової літератури, нормативно-правових документів, досвіду педагогічної діяльності, а при необхідності й архівних джерел для створення ґрунтовної документальної бази подальшого дослідження. Теоретичний аналіз спрямований на вивчення та виявлення причин, зв'язків, залежностей, які дозволяють встановити сутність та особливості предмету дослідження, визначити й вивчити його структуру, характеристику на основі розроблених у науці принципів і методів пізнання. Тут переважає використання аксіоматичних методів, системного, структурно-функціонального аналізу, моделювання тощо.

Назва першого розділу повинна відображати його сутність – теоретичний аналіз досліджуваної проблеми. Можна використовувати наступні формулювання: теоретичний аналіз проблеми…, формування ….. як педагогічна проблема, проблема …. у вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях та інші.

Параграфи як структурні частини теоретичного розділу педагогічного дослідження повинні розкривати його основний зміст у залежності від обраної теми, логіки аналізу.

✍ Розділ 1. Теоретичні основи проблеми адаптації молодших школярів до навчання в основній школі

1.1. Сутність, структура та зміст поняття адаптації особистості

1.2. Особливості процесу адаптації до навчання молодших школярів

1.3.Умови успішної адаптації молодших школярів до навчання в основній школі

Огляд літератури з проблеми є досить складною роботою при виконанні наукового дослідження. Щоб уникнути примітивності й помилок в аналізі літератури слід уважно систематизувати погляди вчених в такому порядку:

- сутність даного явища, процесу (позиція декількох авторів збігається в певному аспекті);

- що становить зміст даного процесу чи явища (його компоненти, ланцюги, стадії, етапи розвитку);
- які чинники, умови ефективного розвитку процесу чи явища в даній галузі виділені вченими;
- погляди вчених з приводу шляхів вирішення даної проблеми на практиці (хто й що пропонує);
- які труднощі, виявлені в попередніх дослідженнях, зустрічаються в практиці.

Огляд джерел дає змогу визначити новий напрям наукового дослідження, його значення для розвитку науки та практики, актуальність теми.

Основною умовою виконання студентами теоретичного аналізу проблеми дослідження є їх орієнтація на найбільш продуктивний пошук і використання відповідних інформаційних матеріалів – *наукова інформація* 🗁.

Основними джерелами наукової інформації є монографії, словники, енциклопедії, науково-інформаційні довідники, хрестоматії, збірники наукових праць, періодичні видання, навчальна література, надруковані документи, інформаційні ресурси Інтернету.[1] Щодо останнього, слід зауважити, науковим джерелом вважаються тільки офіційно зареєстровані сайти офіційних установ (наприклад Міністерства освіти та науки України, науково-дослідних інститутів, наукових бібліотек), документи приватного походження, наукова література (монографії й статті). При виявленні необхідного для роботи матеріалу дослідник повинен зафіксувати точну електронну адресу (так званий URL) і дату звертання до сайту. Студенти несуть персональну відповідальність за дотримання принципів академічної доброчесності, затверджених ***Кодексом академічної доброчесності ЗНУ***. *Декларація академічної доброчесності здобувача вищої освіти*, яка додається в обов'язковому порядку до письмових кваліфікаційних робіт, виконаних здобувачем, засвідчується особистим підписом та вшивається в роботу останньою сторінкою.

[1] Під ресурсами Інтернету розуміються ***не реферати або курсові роботи,*** опубліковані авторами у всесвітній «павутині». Не є джерелами для курсової роботи і сайти, на яких розміщені курси лекцій. Як правило, це анонімні публікації. А для наукового посилання на будь-який матеріал важливим є персоніфікація авторства або репутація видавництва.

Огляд літературних джерел дає можливість виявити професійну компетентність дослідника, його особистий внесок в розробку теми порівняно з уже відомими дослідженнями. Вивчення літератури здійснюється не для запозичення матеріалу, а для аналізу знайденої інформації та вироблення власної концепції, що може стати самостійною публікацією автора.

Наукова праця студентів повинна бути написана логічно та послідовно. Необхідними умовами також є дотримання єдиного стилю викладу матеріалу, бездоганна орфографічна, синтаксична й стилістична грамотність відповідно до встановлених норм сучасної української мови. Науковий стиль викладу має свої специфічні особливості. Його ознаками є точність, абстрактність, логічність.

Точність – це термінологічність словникового складу наукового стилю, спеціальна, термінологічна лексика.

Абстрактність виражається у використанні форми від третьої особи: «Тези С. Юшкова викликають певний інтерес...», або «Багато вчених вважають...», або «Провідні українські педагоги визначають адаптацію як ...» і т.ін. При описі власних дій або висновків, студент повинен вживати форму від першої особи в множині: «Ми зупинилися на даному питанні...», «Зупинимося докладно на...», «Ми вважаємо, що автор ...» або «На наш погляд...», «На нашу думку...», «Як показують наші дослідження...».

Логічність і доказовість наукового тексту знаходять своє відбиття в його композиції. Пасивні обороти мовлення («піддається аналізу...», «зроблено відповідно до класифікації»), безособові речення («Цікаво помітити, що такі висновки не відповідають...», «Може здатися, що визначення права...», «Загальновідомо, що ...»), уживання вступних слів (по-перше, нарешті, звичайно, так званий, безсумнівно, відповідно до визначення) – все це слугує підкреслено логічному порядку викладу автором роботи своїх думок.

На допомогу студентам пропонуємо деякі мовленнєві моделі, які можна використати при характеристиці як сутності та генезису педагогічної проблеми, так і для викладу власних думок (табл. 3).

Таблиця 3

Мовленнєві моделі, які використовуються в процесі теоретичного аналізу наукових джерел

Аспект аналізу	Можливі мовленнєві моделі
Вказівка на основні проблеми й питання, досліджувані автором (авторами)	- розглядає питання (чого?) пов'язані (з чим?) - аналізує проблеми (чого?) - розкриває своє розуміння (чого?) - викладає основні положення (чого?) - говорить (про що?)
Вказівка на проблеми, що на думку автора (авторів) заслуговують особливої уваги	- підкреслює важливість (чого?) - відзначає, що…. - указує (на що?) - приділяє особливу увагу (чому?) - концентрує особливу увагу (на чому?) - загострює увагу (на чому?)
Перерахування питань, які водночас розглядаються автором (авторами)	- стосується (чого?) - зачіпає (що?) - згадує (про що?) - зауважує (що?)
Виклад системи авторської аргументації	- протиставляє (що, чому?) - зіставляє (що і з чим?) - аргументує свою думку (чим?) - наводить приклади, які свідчать (про що?) - ілюструє свої висновки (чим?) - підтверджує (що? чим?) - спирається на класифікацію, дану (ким?) - посилається на дані статті (кого?)
У заключній частині роботи можна використати наступні мовленнєві звороти	- робить висновок про те, що... - дійшов висновку, що.. - підводячи підсумки - підкреслює важливість ... - у висновку стверджує, що...
У цілому, для оцінки праць учених, що використовуються в дослідженні, можна запропонувати ще низку зворотів	- справедливо відзначає - необґрунтовано стверджує - глибоко аналізує - аргументовано обґрунтовує - чітко визначає - детально аналізує - спрощено розглядає - вдало вирішує питання про... - обґрунтовано спростовує тезу про те, що - некритично ставиться до...

Продовження таблиці 3

При оцінці матеріалу можна використати такі звороти: **позитивна оцінка:**	- звертання до цієї проблеми представляється актуальним - у роботі переконливо доводиться, що ... - думка (про що?) формулюється автором чітко, ясно ... - автор правий, стверджуючи, що ... - висновки автора достовірні й переконливі, вони базуються на аналізі фактичного матеріалу
безумовним очевидним головним	- перевагою роботи є актуальність порушених у ній проблем
робота цінна тим, що в ній	- дається ґрунтовний аналіз сучасного стану... - представлено різні точки зору з питання... - по-новому осмислюється теорія...
робота відрізняється	- високою інформативністю - багатим фактичним матеріалом - нестандартним підходом до аналізу порушених проблем
Негативна оцінка:	- сумнів викликає доцільність такого підходу - до недоліків роботи варто віднести зайву категоричність висновків автора - залишилися невисвітленими деякі питання, що мають безпосереднє відношення до даної проблематики - говорячи про ці складні проблеми, автор припускається неточності...
Неоднозначна оцінка:	- необхідно відзначити ряд суперечливих моментів... - автор вважає, що ... і тут з ним можна не погодитися - автор досить повно аналізує сучасний стан проблеми, разом з тим, на нашу думку, цей аналіз міг би бути поглиблений і розширений

3.3. ДРУГИЙ РОЗДІЛ курсової чи кваліфікаційної роботи, як правило, висвітлює проведення дослідником педагогічного експерименту 🗁.

Педагогічний експеримент у поєднанні з іншими теоретичними та емпіричними методами дослідження збагачує автора наукової роботи змістовним фактичним матеріалом.

Педагогічний експеримент поділяють на констатувальний, формувальний і контрольний етапи.

✍ ***Приклад*** висвітлення в роботі результатів проведення всіх трьох етапів педагогічного експерименту:

Розділ 2. Педагогічні умови формування в молодших школярів патріотичних якостей у системі «сім'я-школа»

2.1. Визначення рівнів сформованості патріотичних якостей молодших школярів

2.2. Обґрунтування педагогічних умов формування патріотичних якостей молодших школярів

2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи з формування патріотичних якостей молодших школярів

3.3.1. Констатувальний етап експерименту проводиться на початку дослідження та має своїм завданням вивчити стан певного явища на практиці.

Основний зміст констатувального етапу експерименту в педагогічних дослідженнях має відображати:

- методику наукового дослідження;
- аналіз отриманих результатів на констатувальному етапі експерименту.

Методика дослідження – це система правил використання методів, прийомів та способів для проведення будь-якого дослідження. Свідоме застосування науково обґрунтованих методів слід розглядати як найсуттєвішу умову отримання нових знань. Розкриття методики дослідження передбачає обґрунтування:

- критеріїв, показників та параметрів досліджуваного явища (якщо вони не були виділені в теоретичній частині роботи);
- методів та процедури проведення дослідження;
- доцільності використання конкретних методик.

Якщо дослідник використовує стандартизовані, поширені методики, то можна обмежитися посиланням на їх автора та джерело, а якщо вони

розроблені самостійно, то доцільно їх навести повністю й пояснити логіку їх складання.

Вивчення стану досліджуваного явища в педагогічній практиці відбувається поетапно, на кожному з яких застосовуються найдоцільніші методи відповідно до конкретного завдання:

1) на першому етапі збору фактичного матеріалу та його первинній систематизації використовують методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, тестування, експертна оцінка, лабораторний експеримент тощо.

2) на другому – методи статистичного аналізу, що мають цільове призначення – обробку отриманих даних, встановлення залежності кількісних та якісних показників аналізу, інтерпретацію їхнього змісту (кореляційний, факторний аналіз, метод імплікаційних шкал та інші).

3.3.2. Формувальний етап експерименту відіграє основну роль у педагогічному дослідженні. Він організовується на основі попереднього вивчення стану проблеми та аналізу результатів констатувального етапу експерименту. У процесі формувального етапу експерименту дослідник проводить корегування висунутої гіпотези та організує перевірку її, вводячи нові умови і вивчаючи вплив цих умов на підвищення ефективності навчання, виховання, розвитку, соціалізації тощо.

Для забезпечення цілісності, комплексності викладення результатів проведеного формувального етапу експерименту дослідник повинен спиратися на загальнонаукові принципи дослідження, дотримуватися системно-діяльнісного підходу до опису педагогічних явищ, тобто дослідженню комплексної взаємодії суттєвих компонентів:

- потреба, мотиви, мета та завдання діяльності;
- суб’єкт та об’єкт діяльності;
- зміст діяльності;
- процеси (технологія, форми, методи, прийоми);
- умови (психолого-педагогічні, організаційно-педагогічні, соціально-

педагогічні);

- результат.

3.3.3. Контрольний етап експерименту передбачає якісний і кількісний аналіз результатів експерименту: обробку даних контрольних зрізів, результатів тестування, анкетування відповідно до програми експерименту, співвіднесення результатів з поставленими цілями, виявлення протиріч, коректування гіпотези відповідно до результатів, формулювання висновків та рекомендацій.

Як правило, контрольний етап експерименту проводиться на основі методики дослідження, яка використовувалася на констатувальному етапі педагогічного експерименту. Отримані результати формувального етапу експерименту порівнюються з даними констатувального етапу експерименту. Це порівняння може відбуватися як по відношенню до самої експериментальної групи (вибірки), так і по відношенню до контрольної групи, яка не приймала участі в експерименті.

Аналіз отриманих результатів, їх співвіднесення з поставленими завданнями, виявлення протиріч виступають основою для подальшого формулювання висновків та рекомендацій.

3.4. ВИСНОВКИ курсової та кваліфікаційної роботи – це заключна частина, яка вміщує в концентрованому вигляді основні результати дослідження, висновки з усіх поставлених завдань, які виконувались автором у процесі написання роботи.

Найважливішою частиною висновків наукової роботи є ті поради й методичні рекомендації, які пропонуються автором для вдосконалення соціально-педагогічної діяльності, навчально-виховної роботи тощо.

3.5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ. Бібліографічний апарат у курсовій та кваліфікаційній роботі – ключ до використання автором джерел. Крім того, він певною мірою відбиває наукову етику та культуру наукової праці. Саме з нього можна зробити висновок про ступінь ознайомлення студента з наявною літературою з досліджуваної проблеми.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарата, котрий

містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після висновків. Такий список – одна із суттєвих частин роботи, що віддзеркалює самостійну творчу працю її автора та демонструє ступінь фундаментальності проведеного дослідження.

Відомості про джерела, включені до списку, треба подавати відповідно до вимог Державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць.

3.6. ДОДАТКИ. У разі потреби для повноти сприйняття роботи до додатків можна включити допоміжний матеріал: проміжні математичні дослідження, формули та розрахунки; інструкції та методики; ілюстрації допоміжного характеру.

4. ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ, КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

4.1. Загальні положення. Оформлення курсової, кваліфікаційної роботи є важливим елементом її виконання й одним із багатьох факторів, які враховуються Державною екзаменаційною комісією при оцінюванні під час захисту. Перш за все звертається увага на змістовну сторону викладу матеріалу (логічність і послідовність, повноту й репрезентативність, тобто, широту використання наукових джерел, загальну грамотність та відповідність стандартам і прийнятим правилам), на текст роботи, список літератури й додатки, а також на зовнішнє оформлення роботи.

Діючі нормативні документи встановлюють загальні принципи щодо оформлення таких робіт.

Курсову, кваліфікаційну роботу рекомендується виконувати спочатку в чорновому варіанті (перший варіант). Це дозволяє вносити до тексту необхідні зміни й доповнення як з ініціативи самого автора, так і в зв'язку із зауваженнями керівника.

Перший варіант курсової, кваліфікаційної роботи може не претендувати на бездоганне зовнішнє оформлення, проте й при його написанні необхідно

виконувати загальні вимоги, які полегшать наступне кінцеве оформлення.

До таких вимог, головним чином, відносять: написання першого варіанту курсової, кваліфікаційної роботи на окремих аркушах паперу, з однієї сторони, з полями (приблизно шириною 3-4 см), чорнилом, чітко й розбірливо.

Недотримання такої вимоги ускладнює можливість внесення автором необхідних доповнень до тексту, які можуть виконуватись на полях або на зворотній стороні аркуша. Тут також можуть бути зроблені зауваження або пропозиції керівником роботи. Писати перший варіант пропонується відповідно до плану, не відкладаючи оформлення чорнового варіанту на останні дні встановленого терміну її здачі. При цьому слід кожен розділ роботи виконувати повністю, прагнути до його завершеності, формулюючи висновки й роблячи наступний перехід до нового розділу. За іншого способу підготовки першого варіанту кваліфікаційної роботи, автор розпочинає оформлення лише тоді, коли буде зібраний практично увесь необхідний матеріал.

Оскільки курсова, кваліфікаційна робота, як правило, значна за обсягом, то практикується розподіл усього матеріалу на змістовні частини, які відокремлюються заголовками. Найбільш поширеним є поділ роботи на розділи та підрозділи (параграфи).

До формулювань заголовків (назв) розділів і параграфів курсової, кваліфікаційної робіт висуваються такі основні вимоги: стислість, чіткість і синтаксична різноманітність у побудові речень, з перевагою простих поширених, послідовне та точне відображення внутрішньої логіки змісту роботи.

У **курсовій роботі** виділяють такі структурні елементи:

Титульний аркуш

Зміст роботи

Перелік умовних позначень (за необхідності)

Вступ

Основний зміст роботи, який має два або три розділи

Висновки або заключна частина

Список використаних джерел

Додатки (за необхідності)

У **кваліфікаційній роботі** виділяють такі структурні елементи:

Титульний аркуш

Завдання для виконання роботи

Реферат

Summary (резюме)

Зміст роботи

Перелік умовних позначень (за необхідності)

Вступ

Основний зміст роботи, який має два або три розділи

Висновки або заключна частина

Список використаних джерел

Додатки (за необхідності)

На ***титульному аркуші*** вказується: міністерство, назва закладу вищої освіти, кафедра, де виконувалась курсова, кваліфікаційна робота, повна назва теми роботи, шифр групи, шифр та назва спеціальності, прізвище ім'я, по-батькові студента, науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали наукового керівника, науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали рецензента роботи (для кваліфікаційної роботи), рік і місце виконання роботи (додаток Б, В).

Титульний аркуш та завдання на кваліфікаційну роботу видаються студенту кафедрою, на якій виконується дослідження.

Завдання на кваліфікаційну роботу оформлюється за зразком у друкованому вигляді (додаток Г, Д).

Реферат – це презентація всього наукового дослідження, він включає дані про загальну кількість сторінок роботи, ілюстрації (таблиці, схеми, діаграми,

графіки тощо), кількість використаних джерел у списку літератури; об'єкт, предмет дослідження, мету, методи, теоретичне та практичне значення та галузь використання роботи; ключові слова – професійна термінологія, що вживається у дослідженні. Перелік ключових слів складає від 5 до 15 слів або словосполучень у називному відмінку, записаних великими літерами з абзацу (додаток Е).

Summary (резюме) – це стислий виклад змісту кваліфікаційної роботи. Резюме пишеться англійською мовою, якщо кваліфікаційна робота виконана українською мовою, чи українською, якщо дослідження написано іноземною мовою. У резюме потрібно обов'язково включити прізвище та ініціали автора, назву роботи, у його змісті зазначити мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, стислий виклад питань, що розроблялись, основні результати та висновки виконаної роботи. Останній абзац має вміщувати ключові слова.

Обсяг резюме не менше 1800 друкованих знаків. Приклад резюме подано у додатку Ж.

Зміст розташовують безпосередньо після реферату, починаючи з нової сторінки. До змісту включають: перелік умовних позначень (за необхідності); вступ; послідовно перелічені назви всіх розділів, підрозділів; висновки; рекомендації (за необхідності); список використаних джерел; додатки. Вказують номери сторінок початку структурних елементів роботи (додаток И).

За необхідності всі прийняті в тексті роботи малопоширені умовні позначення, скорочення й терміни пояснюють у **переліку умовних позначень,** який вміщують безпосередньо після змісту, починаючи з нової сторінки. Незалежно від цього за першої появи цих елементів у тексті роботи наводять їх розшифровку. Перелік повинен розташовуватись стовпцем. Ліворуч в абетковому порядку наводять умовні позначення, скорочення й терміни, праворуч – їх детальну розшифровку.

До **основного змісту** курсової, кваліфікаційної роботи, крім текстової частини, входить різноманітний графічний та ілюстративний матеріал, який готується й оформлюється одночасно зі складанням чернетки. Щоб не

перевантажувати надмірно описову частину, рекомендується частину такого матеріалу виносити в додатки.

Таблиці, малюнки, схеми, графіки, креслення, фотографії та інші ілюстративні матеріали як у тексті роботи, так і в додатках повинні виконуватися на стандартних аркушах (А3; А4) або наклеюватись на стандартні білі аркуші.

Висновки і практичні рекомендації мають бути всебічно обґрунтовані в тексті роботи (у розділах чи заключній частині). Вони повинні коротко, але ґрунтовно резюмувати проведене дослідження. Основна вимога до заключної частини – не повторювати зміст вступу, основної частини роботи та висновків, зроблених у розділах.

У **додатках** вміщують матеріал, який є необхідним для повноти роботи, але включення його до основної частини може змінити впорядковане й логічне уявлення про роботу через його великий обсяг, специфіку викладання або форму подання. У додатки можуть бути включені додаткові ілюстрації, таблиці, оригінали фотографій, опис програм, розроблених у процесі виконання роботи та ін.

Знаки §, №, % і т.ін. використовуються лише при цифрових або літерних позначеннях; у всіх інших випадках слід писати слова: параграф, номер, відсоток. Нумерація формул і посилання на них робиться так само, як на рисунки й таблиці.

Як було зазначено, високі вимоги ставляться не тільки до змісту та результатів курсової, кваліфікаційної роботи, а й до її зовнішнього оформлення.

Під час підготовки чернетки слід звернути увагу на обробку кожного речення, на вибір необхідних формулювань, які б найбільш просто та чітко, коротко й доступно виражали зміст викладених питань. Не варто вживати тільки складні синтаксичні конструкції, а також надмірно короткі, лаконічні фрази, слабко пов’язані між собою логічно, з наявним подвійним тлумаченням і та ін.

У курсовій, кваліфікаційній роботі не рекомендується вживати слова та

вирази-штампи типу «на всі сто відсотків», «на даний момент» і т.ін.; слід уникати частих повторень слів чи словосполучень. Разом із тим необхідно прагнути дотримуватись прийнятої термінології, позначень, умовних скорочень і символів. У тексті допускаються загальноприйняті скорочення (с. – сторінка, ст. – стаття, і т.ін. – і таке інше, і т.д. – і так далі, та ін. – та інші).

У курсовій, кваліфікаційній роботі не рекомендується вести виклад від першої особи однини: «Я спостерігав», «Я вважаю», «Мені здається», «На мою думку» і та. ін. Допускаються звороти зі збереженням першої особи множини: «Ми отримуємо», «Ми спостерігаємо», «Ми маємо» тощо або в яких виключається займенник «ми», тобто вживаються означено-особові речення: «спостерігаємо», «встановлюємо», «маємо на увазі» та ін.

В окремих випадках можна використовувати вирази «на наш погляд», «на нашу думку», або «на думку автора кваліфікаційної роботи», або «вивчення передового педагогічного досвіду свідчить про те, що...», або «на основі зробленого аналізу можна стверджувати...», або «проведені досліди підтвердили...» чи «..дають підстави вважати, робити висновки...» та ін.

При згадуванні в тексті прізвищ (вчених-дослідників, науковців) їх ініціали, як правило, ставляться перед прізвищем (К. Ушинський, а не Ушинський К., як це прийнято в списках літератури) і вживають лише ініціал імені (І. Звєрєва, а не І. Д. Звєрєва). При перерахуванні декількох авторів в одному реченні їх прізвища розташовують в алфавітному порядку. У тексті роботи не допускається написання ініціалу імені та прізвища в різних рядках. Задля запобігання автоматичного написання / перенесення ініціалу імені в одному рядку, а прізвища – у наступному, потрібно використовувати нерозривний пробіл (сполучення клавіш Ctrl+Shift+пробіл).

Виконану в чорновому варіанті курсову, кваліфікаційну роботу студент дає на перегляд керівникові. З урахуванням зроблених ним зауважень автор вносить до неї необхідні зміни та доповнення.

Після остаточного погодження з керівником чернетки, можна оформляти кінцевий варіант.

4.2. Правила оформлення курсової, кваліфікаційної роботи

Оптимальний обсяг роботи без додатків і списку літератури повинен бути:

- курсової роботи – 30-40 сторінок;
- кваліфікаційної роботи магістра – 70-90 сторінок.

Робота виконується в одному примірнику.

☝ ***Увага!*** До загального обсягу роботи не входять додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Але всі сторінки зазначених елементів кваліфікаційної роботи підлягають нумерації на загальних засадах.

Роботу оформлюють на аркушах формату А4 (210х297мм). За необхідності допускається використання аркушів формату А3 (297х420мм).

Роботу виконують машинним (за допомогою комп'ютерної техніки) способом на одному боці аркуша білого паперу.

За машинного (комп'ютерного) способу роботу виконують із розрахунку не більше 40 рядків на сторінці за умови рівномірного її заповнення та висотою літер і цифр не менш ніж 1,8 мм (текстовий редактор – WORD; гарнітура шрифту – Times New Roman, розмір шрифту – 14, інтервал – 1,5). Абзацний відступ повинен бути однаковим впродовж усього тексту і дорівнювати п'яти знакам (1,25 см).

Сторінки роботи повинні мати поля: ліве – 30 мм, праве – 10 мм, нижнє, верхнє – 20 мм.

Під час оформлення тексту роботи необхідно дотримуватись рівномірної щільності, контрастності й чіткості тексту. Текст набирається без ущільнення та переносів, на всю ширину сторінки. Слід прибрати функцію «заборона висячих рядків» (Меню ⇨ Абзац ⇨ Положення на сторінці ⇨ Заборона висячих рядків ⇨ зняти позначку √).

У тексті необхідно використовувати лапки такого зразка « » (у Summary такого зразка “ ”), апостроф такого (’), а також розрізняти символи дефісу (-)

та тире (–). Використовуючи знаки §, № слід застосовувати нерозривний пробіл між цими знаками та цифрами (сполучення клавіш Ctrl+Shift+пробіл). Між знаком % та відповідним цифровим позначенням пробіл робити непотрібно (5%). В таблиці 4 подано типові помилки набору.

Таблиця 4

Типові помилки набору

Назва символу	Символ	Клавіатурний еквівалент	Приклади використання
Нерозривний пробіл		<Ctrl>+<Shift>+ <пробіл>	Ініціали та скорочення відокремлюються нерозривним пробілом. ***Правильно:*** «у творах В. Сухомлинського», «м. Київ» ***Неправильно:*** «у творах **В. О. С**ухомлинського», «**м.К**иїв»
Нерозривний пробіл			Використовується у таких випадках: Киї**в :** Академвидав, 2017. **№ 5**3 **с. 4**5 **§ 2.**1.
Пробіл			<u>Ставиться:</u> після коми, крапки, перед першою дужкою, що відкривається <u>Не ставиться:</u> перед комою, крапкою, знаком відсотків, після дужки, що відкривається та перед дужкою, що закривається ***Правильно:*** «….учнів. Сьогодні …», «правильне, виразне», «5% школярів», « … педагогів [3, с. 35].», «способів (видів) діяльності». ***Неправильно:*** «… учнів .Сьогодні …», «правильне , виразне», 5 %, «… педагогів[4, с. 41]», «способів (видів) діяльності».
Апостроф	’	<Ctrl>+<’>+<’>	***Правильно:*** «сім’я» ***Неправильно:*** «сім′я», «сім"я», «сім”я»

Продовження таблиці 4

Дефіс	-	<Ctrl>+<Shift >+<->	***Правильно:*** «психолого-педагогічна», «коли-небудь», «по-перше» ***Неправильно:*** «психолого – педагогічна», «коли–небудь», «по - перше».
Тире	–	<Alt>+<Ctrl>+ <Num->	Тире відокремлюється з обох боків пробілами та є більшим за довжиною від дефісу. Використовується для логічного поділу речення та опису діапазонів: ✓ Педагогіка – це ✓ Київ – Одеса
Лапки (ялинка)	«»	< Shift >+<">	Використовуються як <u>основний тип лапок</u>. ***Правильно:*** «інноваційні технології» ***Неправильно:*** **“**інноваційні технології**”**
Верхні лапки	“”	<Ctrl>+<’>+ <Shift>+<’>	Використовуються у Summary: The part 1 ’’Theoretical backgrounds of juvenile vandalism prevention”

Помилки, описки та графічні неточності допускається виправляти підчищенням або зафарбовуванням білою фарбою й нанесенням на тому ж місці або між рядками виправленого зображення машинописним способом або від руки. Виправлення повинно бути такого ж кольору і щільності, як і основний текст.

Текст основної частини кваліфікаційної роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин кваліфікаційної роботи «РЕФЕРАТ», «SUMMARY», «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту.

☝ ***Увага!*** Кожну структурну частину кваліфікаційної роботи треба починати з нової сторінки.

Структурні елементи «ЗАВДАННЯ», «РЕФЕРАТ», «SUMMARY», «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ», «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «РЕКОМЕНДАЦІЇ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» не нумерують, а їх назви є заголовками структурних елементів.

Розділи і підрозділи повинні мати заголовки. Заголовки розділів слід розташовувати симетрично середини сторінки без абзацного відступу та друкувати великими літерами без крапок у кінці, не підкреслюючи.

Заголовки підрозділів слід починати з абзацного відступу і друкувати маленькими літерами, крім першої великої, не підкреслюючи, без крапки в кінці (додаток К).

Заголовки структурних елементів, розділів, підрозділів слід виконувати **напівжирним** шрифтом. За бажанням назви додатків, таблиць та рисунків також можна виконувати напівжирним шрифтом, але при цьому дотримуватися єдиного стилю по всьому тексту роботи.

Якщо заголовок складається із двох і більше речень, їх розділяють крапкою. Перенесення слів у заголовку розділу, підрозділу не допускається.

Відстань між заголовком розділу та подальшим текстом чи заголовком підрозділу має бути два рядки.

Відстань між заголовком підрозділу та попереднім текстом – два рядки, між заголовком підрозділу та подальшим текстом – один рядок.

Не допускається розміщувати назву розділу, підрозділу в нижній частині сторінки, якщо після неї розміщено тільки один рядок тексту.

Нумерація сторінок. Сторінки слід нумерувати арабськими цифрами без знаку №, додержуючись наскрізної нумерації впродовж усього тексту. Номер сторінки проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці. Титульний аркуш, завдання на кваліфікаційну роботу (при двосторонньому типографському бланку завдання враховують як дві сторінки), реферат, summary і зміст роботи включають до загальної нумерації сторінок, але номери сторінок на них не проставляють. Зверніть увагу, що при нумерації сторінок використовують гарнітуру шрифту Times New Roman, розмір шрифту 12, без

міжрядкового відступу в межах колонтитулу. Номери сторінок починають проставляти зі «ВСТУПУ».

Нумерація розділів, підрозділів. Розділи нумерують арабськими цифрами без знаку №. Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ» (напр., РОЗДІЛ 1), після номера крапку не ставлять, потім із нового рядка друкують заголовок розділу, наприклад:

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Підрозділи (параграфи) нумеруються арабськими цифрами. Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу та порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою. Після номера підрозділу ставлять крапку, наприклад:

1.1. Генезис проблеми патріотичного виховання молодших школярів

☝ Приклад оформлення основної частини кваліфікаційної роботи дивіться у додатку К.

Ілюстрації. Ілюстрації (рисунки, графіки, схеми, діаграми, фотознімки) мають бути чорно-білими. Їх слід розміщувати у роботі безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше або на наступній сторінці. На всі ілюстрації мають бути посилання в роботі, наприклад: (рис. 2.3).

Ілюстрації можуть мати назву, яку розміщують під ілюстрацією. За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (підрисунковий текст).

Ілюстрація позначається словом «Рисунок», яке разом із назвою ілюстрації розміщують після пояснювальних даних симетрично середини сторінки (додаток Л).

Ілюстрації слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком ілюстрацій, наведених у додатках.

Номер ілюстрації складається з номера розділу та порядкового номера ілюстрації, відокремлених крапкою, наприклад, «Рисунок 1.3. Діаграма з результатами дослідження» – третій рисунок першого розділу (додаток Л).

Якщо ілюстрація не вміщується на одній сторінці, можна переносити її на інші сторінки, вміщуючи назву ілюстрації на першій сторінці, пояснювальні дані – на кожній сторінці та під ними позначають: Рисунок ____, аркуш ____

Таблиці. Цифровий матеріал, як правило, оформляють у вигляді таблиць відповідно до зразка.

Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше або на наступній сторінці таким чином, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою. На всі таблиці мають бути посилання в роботі, яке слід писати в дужках, наприклад: (табл. 2.1).

Таблиці слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком таблиць, що наводяться в додатках. Номер таблиці складається з номера розділу та порядкового номера таблиці, відокремлених крапкою, наприклад, таблиця 3.1 – перша таблиця третього розділу (додаток М).

Таблиця

Назва таблиці

Головка

Заголовки граф

Підзаголовки граф

Рядки

Боковик (заголовки рядків)

Графи (колонки)

Кожна таблиця повинна мати назву, яку друкують малими літерами (крім

першої великої), не підкреслюючи, без крапки в кінці та вміщують над таблицею симетрично середині тексту. Назва має бути стислою та відбивати зміст таблиці.

Заголовкова частина кожної таблиці складається з назв граф (колонок), які визначають їх зміст. Заголовки (назви) граф повинні бути короткими.

Якщо рядки таблиці або графи виходять за межі формату сторінки, таблицю поділяють на частини, розміщуючи одну частину під іншою, або поруч, або слід перенести таблицю на іншу сторінку, повторюючи в кожній частині таблиці її головку та боковик.

При поділі таблиці на частини допускається її головку або боковик заміняти відповідно номерами граф чи рядків, нумеруючи їх арабськими цифрами у першій частині таблиці.

Слово «Таблиця» вказують один раз у правому верхньому куті над першою частиною таблиці, над іншими частинами у правому верхньому куті пишуть: «Продовження таблиці ____» із зазначенням номера таблиці.

Заголовки граф таблиці починають із великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони складають одне речення з заголовком. Підзаголовки, які мають самостійне значення, пишуть з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Заголовки та підзаголовки граф вказують в однині.

Записи цифр у таблицях проводяться з дотриманням таких правил:

- у кожній із граф класи чисел повинні знаходитися один під одним;

- частини цілого повинні виражатись у десяткових дробах;

- в одній і тій же графі всі числові величини повинні мати однакову кількість десяткових знаків;

- при відсутності значущих цифр ставляться нулі, наприклад: «5,0», «3,70»; заміна повторюваних цифр або знаків лапками або іншими символами не допускається; якщо в таблиці відсутні цифрові чи інші дані, то в графі ставиться прочерк;

- якщо таблиця містить багато інформації, допускається зміна розміру

шрифту до 12 пт та інтервал 1,0.

Переліки, за потреби, можуть бути наведені всередині пунктів або підпунктів. Перед переліками ставлять двокрапку. Перед кожною позицією переліку слід ставити малу літеру української абетки з дужкою, або арабську цифру з крапкою, або арабську цифру з дужкою, або, не нумеруючи – риску (-) (перший рівень деталізації). Для подальшої деталізації переліку слід використовувати арабські цифри з дужкою, або, не нумеруючи – риску (другий рівень деталізації). Переліки першого рівня деталізації друкують з абзацного відступу, другого рівня – з відступом (п'ять знаків) відносно місця розташування переліків першого рівня, наприклад:

1) текст;
2) текст:
   - текст;
   - текст;
3) текст.

Загальні правила цитування та посилання на використані джерела. При написанні курсової, кваліфікаційної роботи студент повинен давати посилання на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться в роботі, або на ідеях і висновках яких розробляються проблеми, завдання, питання, вивченню яких присвячена робота. Такі посилання дають змогу відшукати документи, перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо цього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не включено до останнього видання.

Якщо використовують відомості, матеріали із монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрації, таблиць, формул із джерела, на яке дано посилання в роботі.

Посилання в тексті роботи на літературні джерела слід зазначати

порядковим номером за переліком посилань (списком використаних джерел), виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «... у роботах [1-5] ...», «…у роботах [15; 32; 47]…» або цитата в тексті: «Соціальна психологія – галузь психології, що розглядає закономірності взаємодії особистості й соціуму, формування та розвиток груп [5, с. 25]», де перша цифра – номер джерела за переліком посилань, друга – номер сторінки джерела, на якій знаходиться цитата. Між скороченим позначенням слова «сторінка» (с.) та номером сторінки, слід використовувати нерозривний пробіл.

Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається й закінчується лапками та наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту та позначається трьома крапками. Вони ставляться в будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

в) кожна цитата обов’язково супроводжується посиланням на джерело;

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути максимально точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

д) якщо необхідно виявити ставлення автора курсової, кваліфікаційної роботи до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;

е) коли автор курсової, кваліфікаційної роботи, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, то робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який

пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора кваліфікаційної роботи, а весь текст застереження вміщується в круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (курсив наш. – *М. Х.*), (підкреслено мною. – *М. Х.*), (розбивка моя. – *М. Х.*).

Оформлення списку використаних джерел. Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, котрий містить бібліографічні описи використаних джерел.

Перелік джерел («СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ»), які використовуються в роботі наводять після висновків, починаючи з нової сторінки.

Джерела можна розміщувати одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті (найбільш зручний для користування), в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків (найбільш поширений), у хронологічному порядку. Порядкові номери описів у переліку є номерами посилань у тексті.

Відомості про джерела, включені до списку, необхідно давати відповідно до вимог міжнародних і Державного стандартів з обов'язковим наведенням назв праць.

Бібліографічний опис джерел у списку складається відповідно до чинних Державних стандартів із бібліотечної та видавничої справи:

- ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання.

- ГОСТ 7.82–2001. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления.

- ГОСТ Р 7.0.12–2011. СИБИД. Библиографическая запись. Сокращение слов и словосочетаний на русском языке. Общие требования и правила.

- ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ).

- ДСТУ ГОСТ 7.1–2006. СІБВС. Бібліографічний запис. Бібліографічний

опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDT).

- ДСТУ ГОСТ 7.80:2007. СІБВС. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.80–2000, IDT).

- ДСТУ 4331:2004. Правила описування архівних документів (ISAD (G): 1999, NEQ).

- ДСТУ 6095:2009. СІБВС. Правила скорочення заголовків і слів у заголовках публікацій (ГОСТ 7.88–2003, MOD).

- ДСТУ 7093:2009. СІБВС. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами (ГОСТ 7.11–2004 (ИСО 832:1994), MOD; ISO 832:1994, MOD).

☝ Дотримання вимог чинних стандартів є обов'язковим!

Приклади оформлення бібліографічного опису наведено у додатках К, Н.

Додатки слід оформлювати як продовження роботи на наступних сторінках, розташовуючи додатки в порядку появи посилань на них у тексті роботи, наприклад: (додаток А).

Додатки оформлюються як структурний розділ кваліфікаційної роботи з наступної сторінки після списку використаних джерел. Угорі симетрично середині сторінки має бути надруковано великим літерами слово **ДОДАТКИ**. Потім через 2 рядки малими літерами з першої великої повинно бути надруковано слово «Додаток » і велика літера, яка позначає додаток. Додаток повинен мати заголовок, надрукований через рядок після слова «Додаток » малими літерами з першої великої, не підкреслюючи, без крапки вкінці симетрично тексту сторінки. Відстань між заголовком додатку й подальшим текстом складає 1 рядок.

Кожний наступний додаток повинен починатися з нової сторінки.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Ґ, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад, «**Додаток Б**» і т.д.

Додатки повинні мати спільну з рештою роботи наскрізну нумерацію сторінок.

За необхідності текст додатків може поділятися на розділи, підрозділи, пункти та підпункти, які слід нумерувати в межах кожного додатку. У цьому разі перед кожним номером ставлять позначення додатку (літеру) та крапку, наприклад, А.2 – другий розділ додатку А.

Ілюстрації, таблиці, формули, що є в тексті додатку, слід нумерувати в межах кожного додатку, наприклад, рисунок Д.3 – третій рисунок додатку Д; таблиця А.2 – друга таблиця додатку А; формула (Б.1) – перша формула додатку Б.

Якщо в роботі як додаток використовується документ, що має самостійне значення й оформлюється згідно з вимогами до документу даного виду, його копію вміщують у роботі без змін в оригіналі. Перед копією документу вміщують аркуш, на якому посередині друкують слово **«ДОДАТОК »** і його назву (за наявності), праворуч у верхньому куті аркуша проставляють порядковий номер сторінки. Сторінки копії документу нумерують, продовжуючи наскрізну нумерацію сторінок роботи (не займаючи власної нумерації сторінок документа).

5. ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ ТА ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Автор кваліфікаційної роботи повинен отримати на неї письмовий відгук наукового керівника та рецензію від провідного спеціаліста випускової чи іншої кафедри або практичного працівника, де проводився експеримент.

Відгук наукового керівника кваліфікаційної роботи пишеться (друкується) в довільній формі. У ньому відзначають: рівень підготовки студента до виконання професійних функцій; ступінь самостійності у виконанні роботи; новизну поставлених питань та оригінальність їх вирішення; вміння використовувати літературу; ступінь оволодіння методами дослідження; повноту та якість розробки теми; логічність, послідовність, аргументованість,

грамотність викладання матеріалу; відповідність вимогам Державного стандарту; можливість практичного застосування кваліфікаційної роботи або її окремих частин; і висновок про те, в якій мірі вона відповідає вимогам, що ставляться перед випускниками. Науковий керівник рекомендує роботу до захисту.

Рецензія складається (друкується) у довільній формі. Вона може висвітлювати ті ж питання, що й відгук керівника. Особлива увага в ній повинна бути звернена на визначення актуальності проблеми для соціально-педагогічної практики; методику дослідження; врахування автором вимог нормативних документів; позитивні якості та недоліки; висновки, пропозиції та рекомендації. Рецензент пропонує державній комісії висновок про рекомендацію роботи до захисту.

Завершена кваліфікаційна робота разом із письмовим відгуком керівника, рецензента та Декларацією академічної доброчесності здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ (додаток П) подається на кафедру.

До Державної екзаменаційної комісії до захисту кваліфікаційної роботи подаються такі ***документи***:

1) довідка деканату факультету про виконання студентом навчального плану та оцінки з теоретичних дисциплін, практики;
2) кваліфікаційна робота в одному примірнику;
3) Декларація академічної доброчесності здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ;
4) відгук наукового керівника;
5) одна рецензія на роботу.

До ДЕК подаються інші матеріали, які характеризують теоретичну та практичну цінність кваліфікаційної роботи (друковані статті з теми дослідження, тези наукових доповідей, акти впровадження результатів роботи в практику та ін.).

Після завершення роботи над рукописом студент готує доповідь на захист перед Державною екзаменаційною комісією.

Доповідь може мати довільну форму, але в ній доцільно висвітлити такі важливі питання роботи:

- обґрунтування актуальності теми дослідження;
- проблема, об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження;
- якими методами здійснювалася реалізація завдань дослідження;
- що вдалося встановити, виявити, довести у відповідності до завдань дослідження;
- елементи новизни в теоретичних положеннях та в практичних рекомендаціях;
- з якими труднощами довелось зіткнутися в процесі дослідження тощо.

Доповідь не повинна перевищувати за часом 10-12 хвилин. У ній повинні міститися також відповіді на основні зауваження наукового керівника та рецензента (зразок доповіді розміщено у додатку Р). Для кращого сприймання присутніми матеріалу можна підготувати презентацію – електронну або на великих аркушах паперу – основні визначення понять, таблиці, діаграми, графіки, висновки.

Доповідь можна читати з написаного тексту, але краще розповідати. Це дасть можливість повніше уявити, наскільки ґрунтовно магістр опанував матеріал наукового дослідження.

Після доповіді члени ДЕК і присутні ставлять питання доповідачу. Запитання можуть бути пов'язані з темою кваліфікаційної роботи, а можуть бути значно ширші від теми роботи, оскільки захист має за мету виявити не лише знання з теми дослідження, але й рівень загальної підготовки випускника з обраної спеціальності.

Після відповіді на всі питання голова ДЕК читає відгук про роботу, а рецензент, призначений кафедрою з числа співробітників кафедри або з іншої установи, – рецензію (секретар кафедри за кілька днів до захисту знайомить магістра з відгуком наукового керівника та рецензією). Після цих офіційних виступів можуть бути ще виступи присутніх.

На всі зауваження у відгуках та рецензіях, а також у виступах під час

захисту роботи магістр зобов’язаний дати вичерпні відповіді. Коли рецензент або хтось із присутніх незадоволений відповіддю, він повинен про це сказати, а останній вдруге має пояснити це питання більш ґрунтовно.

Хід захисту фіксується в протоколі ДЕК. Оцінка за 100-бальною шкалою виставляється на закритому засіданні ДЕК і оголошується її головою після захисту для всіх магістрів на відкритому засіданні. Критерії оцінки кваліфікаційної роботи подано в додатку С.

Захист курсової роботи відбувається публічно перед студентською групою.

ГЛОСАРІЙ

Гіпотеза дослідження. Шлях досягнення кінцевого результату складається з гіпотетичної (передбачуваної, здогадної) вказівки на очікування конкретної користі, віднесеної до основного предмета дослідження. Гіпотеза є одним із методів розвитку наукового знання і вважається головним методологічним стержнем будь-якого дослідження. Вона має формуватися як таке припущення, при якому на основі ряду факторів можна зробити висновок про існування об'єкта, про зв'язок між явищами або про причини явища, причому цей висновок не можна вважати повністю доведеним.

Завдання теоретичні спрямовані на вивчення та виявлення причин, зв'язків, залежностей, які дозволяють встановити поведінку об'єкта, визначити і вивчити його структуру, характеристику на основі розроблених у науці принципів і методів пізнання. **Емпіричні завдання** вирішуються за допомогою спостереження, експерименту, вимірювання, описування.

Експеримент як апробація знання досліджуваних явищ у контрольованих або штучно створених умовах є найважливішою складовою наукових досліджень. Термін «експеримент» означає науково поставлений дослід, спостереження досліджуваного явища в певних умовах, що дозволяють багаторазово відтворювати його при повторенні цих умов. Експеримент – важливий елемент наукової практики вважається основою теоретичного знання, критерієм його дійсності. В методологічному відношенні експеримент передбачає перехід дослідника від пасивного до активного способу діяльності.

Мета наукового дослідження – всебічне, об'єктивне і ґрунтовне вивчення явищ, процесів, їх характеристик, зв'язків на підставі розроблених у науці принципів і методів пізнання, а також отримання корисних для діяльності людини результатів, упровадження їх у виробництво для

підвищення його ефективності.

Наукова інформація – це логічна інформація, яка отримується в процесі пізнання, адекватно відображає закономірності об'єктивного світу і використовується в суспільно-історичній практиці.

Наукове дослідження – цілеспрямоване вивчення за допомогою наукових методів, явищ і процесів, аналіз впливу на них різних факторів, а також вивчення взаємодії між явищами з метою отримання переконливо доведених і корисних для науки і практики рішень. Воно характеризується об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю й точністю.

Об'єкт наукового дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію, на яке спрямована пізнавальна діяльність дослідника.

Предмет дослідження є досліджувані з певною метою властивості, характерні для наукового пізнання, це визначення певного «ракурсу» дослідження як припущення про найсуттєвіші для вивчення обраної проблеми характеристики об'єкта. Під предметом дослідження розуміється те, що знаходиться в межах об'єкта і завжди співпадає з темою.

Проблема дослідження характеризує проблемну ситуацію, яка відображає суперечність між типовим станом об'єкта дослідження в реальній педагогічній практиці та вимогами суспільства до його більш ефективного функціонування.

Тема – це наукове завдання, яке охоплює певну галузь наукового дослідження. Вона базується на численних наукових питаннях. Під **науковими питаннями** розуміють дрібніші наукові завдання, які належать до конкретної галузі наукового дослідження. Дослідження з окремих тем можуть бути індивідуальними або проводитись групою наукових працівників протягом одного або ряду років. У кожній темі виділяються наукові питання, які вирішуються одним або кількома

дослідниками.

Метод (від грецького шлях до чого-небудь) – у найбільш загальному випадку означає засіб досягнення мети, спосіб дослідження явища, який визначає планомірний підхід до їх наукового пізнання та встановлення істини.

Науковий метод – це спосіб пізнання явищ дійсності в їх взаємозв'язку та розвитку, спосіб досягнення поставленої мети і завдань дослідження та відповідає на запитання: «Як пізнавати?».

Загальні методи пізнання. Виходячи з того, що кожне наукове дослідження може відбуватись на двох рівнях: емпіричному (коли здійснюється процес накопичення фактів) і теоретичному (на якому здійснюється узагальнення знань), загальні методи пізнання умовно ділять на три групи:

- методи теоретичного дослідження (ідеалізація, формалізація, логічні й історичні методи);
- методи, що можуть бути застосовані на емпіричному і теоретичному рівнях (абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання);
- методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, експертних оцінок, лабораторний експеримент).

Діалектичний метод – фундаментальний, узагальнений. Метод пізнання дійсності. Об'єктивну основу його утворюють найбільш узагальнені закони розвитку матеріального світу. Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності.

Історичний і логічний методи дослідження, які дозволяють мислено відтворити досліджуваний об'єкт у всій його об'єктивній конкретності, уявити та зрозуміти його в розвитку. За допомогою

логічного методу дослідник на основі опрацювання, критичного аналізу й формулювання своїх пропозицій розвиває існуючі теоретичні уявлення або висуває нові теоретичні припущення. Історичний метод надає можливість для всебічного дослідження явищ і подій у хронологічній послідовності, щоб розкрити їх внутрішні зв'язки та закономірності розвитку.

Абстрагування – це уявне відвернення від неістотних, другорядних ознак предметів і явищ, зв'язків і відношень між ними та виділення декількох сторін, які цікавлять дослідника. Процес абстрагування проходить два етапи:

1) виділення важливого в явищах і встановлення незалежності або дещо слабкої залежності досліджуваних явищ від певних факторів (якщо об'єкт А не залежить безпосередньо від фактору Б, то можна відволікатися від останнього як несуттєвого).
2) полягає в тому, що один об'єкт замінюється іншим, простішим, котрий виступає «моделлю» першого.

Аналіз і синтез. Аналіз – це метод пізнання, який дає змогу поділити предмет на частини з метою його детального вивчення. Синтез, навпаки, є наслідком з'єднання окремих частин чи рис предмета в єдине ціле. Аналіз та синтез взаємопов'язані, вони являють собою єдність протилежностей. Залежно від рівня пізнання об'єкта та глибини проникнення в його сутність застосовуються аналіз і синтез різного роду.

Індукція і дедукція. Індукція являє собою умовивід від часткового до загального, від окремих фактів до узагальнень, коли на основі знань про частини предметів класу робиться висновок про клас у цілому. Як *метод дослідження індукція* – це процес дослідного вивчення явищ, під час якого здійснюється перехід від окремих фактів до загальних положень. *Дедукція* – це такий умовивід, у якому висновок про деякий елемент множини робиться на основі знання про загальні властивості

всієї множини. Змістом дедукції як методу пізнання є застосування загальних наукових положень при дослідженні конкретних явищ.

Моделювання – непрямий, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання (безпосереднє вивчення яких неможливе, ускладнене чи недоцільне), який ґрунтується на застосуванні моделі як засобу дослідження. Суть моделювання полягає в заміщенні досліджуваного об'єкта іншим, спеціально для цього створеним. Під моделлю розуміють уявну або матеріально реалізовану систему, котра, відображаючи чи відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замістити його так, що вона сама стає джерелом інформації про об'єкт пізнання. Моделі можуть бути фізичні, математичні, природні, достатньо адекватні досліджуваному явищу, процесу.

До методів емпіричного дослідження відносять:

- методи накопичення первинної інформації про стан досліджуваного явища (спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, експертних оцінок, експеримент);
- методи статистичного аналізу, що мають цільове призначення – обробку отриманих даних, встановлення залежності кількісних та якісних показників аналізу, інтерпретацію їхнього змісту (кореляційний, факторний аналіз, метод імплікаційних шкал та інші).

Спостереження – це систематичне цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами дослідження. Як метод наукового пізнання спостереження дає можливість одержувати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень.

При організації спостережень важливе значення має чітке виділення об'єкта, який вивчається, постановка мети, визначення системи спостереження, способів фіксацій його результатів. В якості об'єктів спостереження можуть виступати різні процеси: соціальні,

педагогічні, фізичні, технології); та ін. Мета спостереження полягає в переважному зосередженні уваги дослідника на окремих сторонах процесу або діяльності, які вивчаються, наприклад, методиці роботи вчителя, рівні активності учнів у пізнавальній діяльності і т.п. План спостереження забезпечує його систему, допомагає виділити послідовність дій спостерігача, визначити їх тривалість та періодичність.

Метод опитування в усній формі (бесіди та інтерв'ю), а також у вигляді письмового або анкетного опитування. Застосування бесід та інтерв'ю вимагає від дослідника чітко поставленої мети, продуманих основних і допоміжних запитань, створення сприятливого морально-психологічного клімату та довіри, вміння спостерігати за ходом бесіди або інтерв'ю і спрямовувати їх у необхідному напрямку, вести записи отриманої інформації.

Особливості анкетного опитування: можливість охопити велику кількість опитуваних осіб; суворий відбір запитань, однакових для всіх анкетованих; навіть можливість стандартних відповідей; анкетування можуть проводити й інші особи. Цей метод дає можливість широко застосовувати математичні методи обробки результатів анкетного опитування. Анкетування можна успішно використати для отримання інформації про типовість різноманітних явищ у процесі навчання і виховання школярів, причому до використання анкетування з цією метою встановлені вимоги, а саме:

- підбір запитань, які найбільш конкретно характеризували б явище, що вивчається, і давали надійну інформацію;
- використання як прямих, так і непрямих запитань (наприклад, «Чи подобається Вам професія вчителя?», «Чи згодні Ви з тим, що професія вчителя найкраща?»). Відповідь на друге запитання дає непрямий вияв ставлення до професії, оскільки вона показує згоду, незгоду або ступінь згоди;

- виключення підказування у формулюванні запитань;
- попередження двоякого розуміння значення запитань та ін.

Метод опитування використовується з метою відбору первинного матеріалу і потребує перевірки та підтвердження іншими методами.

Методи тестування. За допомогою тестів порівнюють знання окремих учнів і класів. Найчастіше результати виконання тесту порівнюються з кількістю виконаних завдань за відведений час. Тому особливе значення має забезпечення однакової складності завдань, включених у тест. Для цього варто проводити попередні неодноразові випробування тесту в спеціальних групах і вносити після обробки зміни.

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального, притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження. В результаті порівняння дослідник робить певні узагальнення або умовивід за аналогією.

Метод порівняння буде ефективним, якщо при його застосуванні виконуються такі вимоги:

- порівнюватись можуть тільки такі явища, між якими може існувати певна об'єктивна спільність;
- порівняння повинно здійснюватися за найважливішими, найсуттєвішими (у плані конкретного завдання) ознаками.

Узагальнення – логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей об'єктивних явищ.

Умовивід за аналогією – спосіб узагальнення, при якому об'єкти чи явища можуть порівнюватися безпосередньо або опосередковано через їх порівняння з будь-яким іншим об'єктом (еталоном).

Порівняння ж об'єктів з еталоном надає можливість отримати

кількісні характеристики. Такі порівняння називають *вимірюванням.*

Вимірювання – це процедура визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру. Цінність цієї процедури полягає в тому, що вона дає точні, кількісно визначені відомості про об'єкт. При вимірюванні необхідні такі основні елементи: об'єкт вимірювання, еталони, вимірювальні прилади, методи вимірювання. Цей метод широко використовується в педагогіці, методиці, психології (якість знань підготовки спеціалістів, успішність тощо).

Метод експертних оцінок використовується для отримання змінних емпіричних даних. Проводиться опитування спеціальною групою; експертів (5-7 осіб) з метою визначення певних змінних величин, необхідних для оцінки досліджуваного питання. Експерти добираються за ознакою їх формального професійного статусу – посади, наукового ступеня, стажу роботи тощо.

Методи статистичного аналізу – кореляційний та факторний аналіз, метод імплікаційних шкал.

Кореляційний аналіз – це процедура для вивчення співвідношення між незалежними змінними. Зв'язок між цими величинами виявляється у взаємній погодженості спостережуваних змін. Обчислюється коефіцієнт кореляції. Чим вищим є коефіцієнт кореляції між двома змінними, тим точніше можна прогнозувати значення однієї з них за значенням інших.

Факторний аналіз дає можливість встановити багатомірні зв'язки змінних величин за кількома ознаками. На основі парних кореляцій, отриманих у результаті кореляційного аналізу, одержують набір нових, укрупнених ознак – факторів. У результаті послідовної процедури отримують фактори другого, третього та інших рівнів. Факторний аналіз дає змогу подати отримані результати в узагальненому вигляді.

Метод імплікаційних шкал – це наочна форма виміру та оцінки отриманих

даних, які градуюються за кількістю або інтенсивністю ознак. Шкали класифікуються за типами або рівнем виміру. Прості шкали дають однозначну оцінку тієї чи іншої ознаки. Серію шкал (так звану батарею) можна перетворити в єдину шкалу значень окремих ознак. Ця процедура називається ***шкалюванням.***

Педагогічний експеримент – являє собою комплексний метод дослідження, і поєднує методи спостереження, усного й письмового опитування, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду та ін. Ці складові педагогічного експерименту на переломному етапі дослідження дозволяють виявити початковий стан проблеми, а потім об’єктивно і доказово перевірити правильність гіпотез. Педагогічний експеримент поділяють на констатувальний, формулювальний і контрольний етапи.

🕮 СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ДСТУ 3008:2015. Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 31 с.
2. Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень. Київ : Професіонал, 2004. 208 с.
3. Кодексом академічної доброчесності ЗНУ. URL:: https://tinyurl.com/ya6yk4ad.
4. Корягін М. В., Чік М. Ю. Основи наукових досліджень. Київ : Алерта, 2014. 622 с.
5. Кушнір В., Кушнір Г., Рожкова Н. Пошуки науково-практичних підходів у дослідженні феномену дитячої обдарованості. *Рідна школа*. 2009. № 4. С. 66-69.
6. Кушнір В. А., Кушнір Г. А. Методологічні основи педагогічних досліджень : методологічні засади кваліфікаційного дослідження, його компоненти, структура, гіпотеза, експериментальна складова. *Шлях освіти*. 2011. № 3. С. 9-13.
7. Лузан П. Г., Сопівник І. В., Виговська С. В. Основи науково-педагогічних досліджень. Київ : ДАКККіМ, 2010. 219 с.
8. Луценко Г. Наукова підготовка фахівця : науково-дослідна робота студентів. *Вісник Черкас. нац. ун-ту ім. Б. Хмельницького*. 2011. № 48. С. 9-12.
9. Основи методології та організації наукових досліджень / А. Є. Конверський, В. І. Лубський, Т. Г. Горбаченко та ін. URL : http://culonline.com.ua/Books/Osnovi%20metodol%20i%20organiz%20naukovih%20doslidgen-Konvtrskiy.pdf#toolbar=0
10. Пєхота О. М., Єрмакова І. П. Основи педагогічних досліджень. Київ : Знання, 2013. 288 с.
11. Пилипчук М. І., Григор’єв А. С. Основи наукових досліджень. Київ :

Знання, 2007. 270 с.

12. Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів. Київ : Україна, 1998. 343 с.
13. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення 14.03.2018).
14. Рудницька О. П., Болгарська А. Г., Свістєльникова Т. Ю. Основи педагогічних досліджень. Київ : Експрес-об'ява, 1998. 145 с.
15. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень. Київ : РННЦ «ДІНІТ», 2000. 260 с.
16. Стадніченко О. Основи наукових досліджень та інформаційна культура студентів : навч. посіб. для студ. вищ. навч. заклад. рек. МОН України. URL : http://ebooks.znu.edu.ua/files/metodychky/2010/10/osn_nauk_dosl_ta_inf_kultura.pdf
17. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2003. 240 с.
18. Шейко В. М., Кушнаренко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ : Знання-прес, 2002. 295 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразок оформлення заяви на затвердження теми кваліфікаційної роботи

Завідувачу кафедри дошкільної
та початкової освіти
факультету СПП
Сущенко Л. О.
студентки гр. 8.0139
Василенко Тетяни Дмитрівни

ЗАЯВА

Прошу затвердити тему кваліфікаційної роботи в такому формулюванні: «Формування мотивації навчальної діяльності молодших школярів на предметах мовно-літературної освітньої галузі» та призначити науковим керівником кандидата педагогічних наук, доцента кафедри дошкільної та початкової освіти Зубцову Ю. Є.

Дата Підпис

Додаток Б

Зразок титульної сторінки курсової роботи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

1 відступ (інтервал 1,5)

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

4 відступи (інтервал 1,5)

КУРСОВА РОБОТА

на тему: «**РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ»**

3 відступи (інтервал 1,5)

Виконала: студентка 2 курсу, групи 6.0138
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
С. І. Ткачук

1 відступ (інтервал 1,0)

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н. _____ А. Ф. Курінна

Запоріжжя
2020

Додаток В

Зразок титульної сторінки кваліфікаційної роботи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

1 відступ (інтервал 1,5)

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

4 відступи (інтервал 1,5)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

3 відступи (інтервал 1,5)

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0138
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»
С. І. Ткачук

1 відступ (інтервал 1,0)

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н. _____ О. О. Самсонова

1 відступ (інтервал 1,0)

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової, доцент, к.пед.н. _____ Г. З. Скірко

Запоріжжя
2020

Додаток Г

Форма завдання на кваліфікаційну роботу

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет _____
Кафедра _____
Рівень вищої освіти _____
Спеціальність _____
Освітньо-професійна програма _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ (СТУДЕНТОВІ)

_____

1. Тема роботи: _____
_____
керівник роботи _____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від _____

2. Строк подання студентом роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: _____
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити)*: _____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
5. Перелік графічного матеріалу: _____
_____**

* заповнюється відповідно до завдань кваліфікаційної роботи
** якщо таблиць, рисунків або діаграм більше ніж 5, вказується тільки їхня загальна кількість

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Додаток Д

Зразок завдання на кваліфікаційну роботу

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Ткаченко Марині Дмитрівні

1. Тема роботи: «Розвиток критичного мислення молодших школярів у процесі освітньої діяльності»
керівник роботи Курінна Алла Феліксівна, кандидат педагогічних наук, доцент
затверджена наказом ЗНУ від 10 квітня 2020 р. № 314-с

2. Строк подання студентом роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): проаналізувати стан проблеми формування критичного мислення в психолого-педагогічній науці та практиці; з'ясувати сутність критичного мислення, показники його наявності в особистості молодшого школяра; проаналізувати значення освіти для розвитку критичного мислення; визначити стан сформованості критичного мислення молодших школярів; обґрунтувати педагогічні умови розвитку критичного мислення молодших школярів та провести кількісний і якісний аналіз їх застосування.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиця «Структура уроку розвитку критичного мислення», 7 діаграм із результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Курінна А. Ф.	02.10.19 р.	02.10.19 р.
Розділ 1	Курінна А. Ф.	04.11.19 р.	04.11.19 р.
Розділ 2	Курінна А. Ф.	23.03.20 р.	23.03.20 р.
Висновки	Курінна А. Ф.	07.09.20 р.	07.09.20 р.
Додатки	Курінна А. Ф.	21.09.20 р.	21.09.20 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Додаток Е

Зразок оформлення реферату кваліфікаційної роботи

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 76 с., 12 таблиць, 74 джерела, 3 додатки.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови розвитку критичного мислення молодших школярів.

Об’єкт дослідження: розвиток критичного мислення молодших школярів.

Предмет дослідження: педагогічні умови розвитку критичного мислення молодших школярів у процесі освітньої діяльності.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення наукових джерел; спостереження, опитування, анкетування, бесіда.

Теоретичне значення: обґрунтовано та експериментально доведено можливість розвитку критичного мислення молодших школярів у відповідності до їх вікових особливостей; виділено педагогічні умови розвитку критичного мислення учнів початкових класів.

Практичне значення: розроблена і впроваджена в навчальний процес система вправ щодо розвитку критичного мислення учнів може використовуватись вчителями початкових класів, вихователями груп продовженого дня та в процесі підготовки майбутніх вчителів початкових класів до роботи з формування критичного мислення молодших школярів.

Галузь використання: заклади освіти.

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ, МОЛОДШИЙ ШКОЛЯР, ОСВІТА, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, ПОЧАТКОВА ОСВІТА, ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Додаток Ж

SUMMARY

Brovko O. M. Critical thinking development of primary schoolchildren in the process of educational activity

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (74 items, 2 of foreign origin), and 3 addenda on 11 pages.

The research reveals the problem of critical thinking development of junior pupils in subjects of various educational fields. Critical thinking is one of the most important cross-cutting skills identified in the “New Ukrainian School” concept.

The research purpose: to provide theoretical grounds and give experimental verification of the pedagogical conditions of critical thinking development of junior pupils.

The research tasks:

1) to analyze the state of the problem of critical thinking formation in psychological and pedagogical science and practice;

2) to find out the essence of critical thinking, indicators of its presence in the personality of a junior pupil;

3) to analyze the importance of education for developing of critical thinking;

4) to determine the state of critical thinking formation of primary schoolchildren;

5) to substantiate pedagogical conditions of critical thinking development of primary schoolchildren and to carry out the quantitative and qualitative analysis of their application.

The research object of the qualifying work is the critical thinking development of primary schoolchildren.

The research subject: the pedagogical conditions of critical thinking development of primary schoolchildren in the process of educational activity.

The part 1 “Theoretical backgrounds of critical thinking development of primary schoolchildren” considers the notion of “critical thinking” as a psychological and pedagogical phenomenon; studies the peculiarities of the critical thinking development in primary school age; clarifies the role of primary education as an important space for critical thinking development of primary schoolchildren.

The part 2 “Experimental work on critical thinking development of primary schoolchildren” presents the results of indicative, formative and control stages of the pedagogical experiment; defines the pedagogical conditions of critical thinking development of primary schoolchildren.

The obtained results can be used by primary school teachers, educators of after-school groups and in the process of preparing future primary school teachers to work on the critical thinking formation of primary schoolchildren.

Keywords: critical thinking, junior pupil, education, pedagogical conditions, primary education, critical thinking development technology.

Додаток И

Зразок оформлення змісту роботи

ЗМІСТ

Вступ……. 8
Розділ 1. Теоретичні основи розвитку критичного мислення молодших школярів……... 12
1.1. Критичне мислення як психолого-педагогічний феномен…….. 12
1.2. Особливості розвитку критичного мислення в молодшому шкільному віці……. 24
1.3. Освітня сфера як простір розвитку критичного мислення молодших школярів……... 37
Розділ 2. Дослідно-експериментальна робота з розвитку критичного мислення молодших школярів……... 58
2.1. Стан сформованості критичного мислення молодших школярів……... 58
2.2. Педагогічні умови розвитку критичного мислення молодших школярів……... 67
2.3. Результати дослідно-експериментального дослідження…….. 75
Висновки…….. 80
Список використаних джерел…… 84
Додатки……. 90

Додаток К

Зразок оформлення основної частини роботи

ВСТУП

Однією з нагальних потреб сучасного українського суспільства є формування у молодого покоління, й зокрема школярів, патріотичних якостей, активної життєвої позиції та соціальної відповідальності. Ефективність цього процесу зростає за умови залучення сім'ї, яка є найважливішим суб'єктом виховання.

Соціально-економічні та політичні зміни зумовлюють нові вимоги до сучасної системи виховання школярів на патріотичних цінностях. У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді (2007), Концепції національного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів (2007), Концепції патріотичного виховання дітей та молоді (2009), програмі «Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» (2011) поставлено завдання збереження й збагачення культури українського народу, визнання освіти важливим інструментом національного розвитку та гармонізації національних відносин.

Теоретико-методологічні засади патріотичного виховання досліджувалися в роботах І. Беха, Г. Ващенка, О. Вишневського, Г. Гончарука, Б. Ступарика, К. Чорної, П. Щербаня та інших.

Теоретико-прикладні аспекти формування патріотичних якостей у дітей шкільного віку розкрито в працях Т. Гавлітіної, К. Журби, В. Киричок, О. Коркішко, І. Місерви, П. Онищука, М. Павленка, Д. Пащенка, Р. Петронговського, Ю. Руденка, К. Чорної.

Висвітленню ролі сім'ї як середовища виховання зростаючої особистості

присвятили свої праці Г. Авдіянц, М. Аккерман, Т. Алєксєєнко, С. Голод, А. Даник, Е. Ейдеміллер, З. Кісарчук, О. Кляпець, Б. Ковбас, В. Костів, В. Кравець, О. Невмержицький, В. Постовий, В. Семиченко, О. Смирнова, В. Солодников, Н. Уманець та інші. Дослідники одностайні в тому, що належна реалізація сім'єю відповідних функцій можлива лише за умов усвідомлення батьками своєї виховної ролі, оволодіння необхідними знаннями і вміннями, підвищення свого педагогічного рівня.

Аналіз наукових джерел із проблеми патріотичного виховання особистості дає змогу стверджувати, що більшість робіт присвячено питанням патріотично-громадянських орієнтацій учнівської та студентської молоді. Водночас процес становлення та розвитку цих орієнтацій у дітей молодшого шкільного віку залишаються поза належною увагою дослідників.

Таким чином, актуальність проблеми патріотичного виховання та наявність вищезазначених суперечностей зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї».

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні й експериментальній апробації змісту та педагогічних умов формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідженості проблеми формування патріотичних якостей молодших школярів в українській просвітницькій спадщині та сучасних педагогічних дослідженнях; уточнити класифікацію патріотичних якостей особистості.

2. Виявити об'єктивні та суб'єктивні чинники формування патріотичних якостей молодшого школяра.

3. Охарактеризувати критерії, показники та рівні сформованості патріотичних якостей молодших школярів.

4. Визначити та експериментально перевірити педагогічні умови формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та

сім'ї.

Об'єкт дослідження – процес патріотичного виховання молодших школярів.

Предмет дослідження – зміст і педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї.

Для досягнення мети та завдань дослідження використано такі методи:

- теоретичні: аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення основних підходів до формування патріотичних якостей молодших школярів, теоретичного обґрунтування педагогічних умов формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї;

- емпіричні: діагностичні (анкетування, бесіди, педагогічні спостереження, тестування, інтерв'ювання, констатувальний, формувальний і контрольний етапи експерименту) для визначення рівнів сформованості у молодших школярів патріотичних якостей, доведення доцільності розроблених педагогічних умов формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї;

- статистичні: метод математичної статистики для визначення валідності та надійності одержаних результатів, порівняння експериментальних даних із вихідними.

Теоретичне значення: обґрунтовано педагогічні умови формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї; уточнено класифікацію патріотичних якостей.

Практичне значення одержаних результатів визначено розробленням і впровадженням: методики діагностування рівнів сформованості патріотичних якостей дітей молодшого шкільного віку; методичного забезпечення патріотичного виховання молодших школярів у взаємодії сім'ї та школи, а саме

програми позаурочної виховної роботи з молодшими школярами.

Результати дослідження можуть бути використані вчителями, керівниками закладів загальної середньої освіти з метою підвищення ефективності виховної роботи з молодшими школярами, оптимізації взаємодії сім'ї та школи, підвищення педагогічної культури батьків.

РОЗДІЛ 1
ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Аналіз стану дослідженості проблеми формування патріотичних якостей молодших школярів в українській просвітницькій спадщині та сучасних педагогічних дослідженнях

Сучасний зміст виховання в Україні – це науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, природи, мистецтва, самої себе. Виховання здійснюють для ідентифікації вихованця із загальновизначеними цінностями і якостями [14].

Для визначення сутності, структури та змісту патріотичних якостей особистості для нас важливо розглянути підходи до розуміння патріотичного виховання, оскільки патріотичні якості особистості ми розглядаємо як результат соціалізації і цілеспрямованого впливу суб’єктів патріотичного виховання, зокрема держави, родини, педагогів.

«Сучасний тлумачний словник української мови» визначає патріотизм як любов до Батьківщини, відданість своєму народові, готовність служити його інтересам; патріотизм залежить від успіхів держави [26, с. 343].

У ході аналізу довідникової літератури, першоджерел та періодики було з’ясовано, що існують різні підходи до тлумачення даного поняття. Так, для більшості авторів (О. Биков, Б. Бім-Бад, С. Гончаренко, В. Міжеріков, Л. Олексієнко, А. Прохоров та ін.) патріотизм – це перш за все почуття любові до Батьківщини.

Філософія розглядає патріотизм як явище, морально-політичний принцип, якість особистості. Патріотизм розуміється як одна з форм діалектичного

сполучення особистих і суспільних інтересів, єднання людини й суспільства [76, с. 15]. Як моральний і політичний принцип, патріотизм – соціальне почуття, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість їй, гордість за її минуле й сьогодення, прагнення захищати інтереси Батьківщини.

У свою чергу психологічна наука вивчає механізми інтеріоризації тих соціальних процесів та явищ, які впливають на формування патріотичних рис, якостей особистості, а психологічні якості, в свою чергу визначаються як поєднання вроджених та набутих властивостей душі – воля, віра, думки, дії та почуття [29, с. 93].

Педагогічне розуміння поняття «патріотичних якостей» школярів лежить у площині цілеспрямованої дії вихователів у процесі патріотичного виховання. Так, в «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренко визначає патріотизм як одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Він вважає, що патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів і, що саме в процесі навчальної діяльності формуються патріотичні погляди та почуття [36, с. 249].

Отже, національний характер особистості формується під впливом історичних та соціально-економічних умов. Навколишнє середовище, умови життя здійснювали та здійснюють вплив на формування патріотичних якостей особистості. На початкових періодах становлення системи патріотичного виховання саме народна родинна педагогіка була виразником уявлень українського народу про гуманізм, працелюбність, волю, патріотизм. Ці ідеали переходили з покоління в покоління через обряди, звичаї, традиції, пісні, легенди. У період Радянської влади той зміст, який століттями вкладався в поняття «патріот» України, було змінено у відповідності до задоволення потреб комуністичної влади. На сучасному етапі патріотизм набув нових, гуманістичних рис і розвивається в руслі загальних тенденцій еволюції нашого суспільства. Одним із головних завдань у вихованні дітей та молоді держава

ставить за мету формування патріотичних якостей особистості, орієнтованої на пріоритет національних та державних цінностей, яка при цьому намагається поєднувати особисті інтереси з інтересами суспільства, держави, толерантної до культури та традицій інших націй.

1.2. Об'єктивні та суб'єктивні чинники формування патріотичних якостей особистості молодшого школяра

Аналіз історичної ретроспекції та сучасних підходів до проблем патріотичного виховання особистості обумовлює необхідність більш докладного висвітлення факторів становлення та розвитку патріотичних якостей особистості молодших школярів для обґрунтування особливостей форм, методів і прийомів виховної роботи з даною віковою групою.

Сучасні дослідники проблем виховання наголошують на тому, що успішність цього процесу залежить як від внутрішніх психологічних умов, так і від зовнішніх впливів. До внутрішніх умов відносять той потенціал, з яким дитина приходить у світ і який проявляється з перших років життя у її нахилах та інтересах (функціональні особливості нервової системи, внутрішня діяльність особистості). Надалі цей потенціал буде закріплюватися в рисах характеру, життєвих цінностях, принципах і смислах життя [58, с. 46].

Ми пропонуємо соціальні та індивідуально-психологічні умови формування патріотичних якостей розглядати у взаємозв'язку, оскільки розвиток особистості не відокремлений від життя сім'ї та соціального середовища. На наше переконання, формування патріотичних якостей як і інших соціально-психічних властивостей, залежить від певних співвідношень впливу соціального середовища й внутрішніх суб'єктивних умов, які складаються на кожному віковому етапі розвитку особистості.

Таким чином, аналіз наукових підходів щодо чинників формування патріотичних якостей особистості молодшого школяра дозволяє стверджувати,

що успішність розв’язання питання формування патріотичних якостей залежить від врахування вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, перегляду навчальних і виховних програм школи та позашкільних установ, взаємовідносин школи та сім’ї.

1.3. Виховний потенціал школи та сім’ї у формуванні патріотичних якостей молодших школярів

Завдяки вихованню суспільство має можливість представити прийнятий ним спосіб життя: норми, правила поведінки, культуру праці, побуту, дозвілля, відносин громадян і держави. Це актуалізує необхідність визначення й запровадження в педагогічну практику умов, які б забезпечували дієвість виховання. Важливе місце серед таких умов належить взаємодії сім’ї та школи, яка сприяє узгодженню й взаємопідсиленню виховних впливів, що надходять від батьків і вчителів [31, с. 1].

Дійсно, духовним орієнтиром дитини (особливо молодшого школяра) поза межами її сімейного середовища є вихователь, учитель, який стає для неї ще більш референтною особою. У педагога, незалежно від типу освітньої установи, в якій він працює, вже сформована певна система цінностей, яка досить часто не співпадає з тими цінностями, що властиві сім’ї дошкільника або школяра. Тому відсутність налагодженого контакту, взаєморозуміння та співробітництва між батьками й педагогами може дезорієнтувати розвиток особистості дитини, негативно позначитись на формуванні її духовної сфери [11, с. 39].

Взаємодія сім’ї та школи є складним процесом взаємовпливу цих соціальних інститутів один на одного, результатом якого є не лише збагачення виховних функцій і можливостей кожного з них, а й значне підвищення успішності виховання та соціалізації дітей шкільного віку [2; 14; 29].

Отже, формування патріотичних якостей ґрунтується на принципах

загальнолюдської моралі і виявляється в свідомому та активному виконанні особистістю своїх сімейних, громадянських обов'язків, які можна прослідкувати через комплекс почуттів, поглядів, ставлень, дій.

Формування патріотичних якостей особистості молодшого школяра відбувається в двох площинах – у сім'ї та школі. Тотожність змістового наповнення кожної з них забезпечує цілісністю та послідовністю поглядів батьків і вчителів. Натомість розбіжність настанов сім'ї та школи може не лише загальмувати належний розвиток у дитини відповідних якостей, а й спричинити формування байдужої людини стосовно рідного краю, Батьківщини. Сім'я, долучаючи дитину до родинних цінностей, норм, традицій, транслює широкі норми суспільства, основи побудови стосунків, спілкування з людьми тощо. У свою чергу, школа накопичила різноманітні форми, методи роботи з батьками та учнями, які можуть зробити процес формування патріотичних якостей ефективним. Саме тому, важлива взаємодія у системі роботи школи та сім'ї. У подальшому, обґрунтовуючи педагогічні умови формування патріотичних якостей у молодших школярів, ми враховуємо, що тільки в єдності сімейних, загальнолюдських і національних цінностей можна сформувати патріотизм.

РОЗДІЛ 2
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПАТРІОТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У СИСТЕМІ «СІМ'Я – ШКОЛА»

2.1. Визначення рівнів сформованості патріотичних якостей молодших школярів

Суть процесу патріотичного виховання молодших школярів полягає у формуванні певних якостей (з урахуванням вікових особливостей), наявність яких буде сприяти розвитку патріотичної свідомості підлітка-патріота, юнака-патріота, громадянина-патріота. Отже, у ході дослідження виділено групи патріотичних якостей в учнів молодшого шкільного віку, на формування яких було спрямовано експериментальну роботу; визначено критерії та показники, за якими встановлювали рівні сформованості визначених патріотичних якостей.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі Запорізького навчально-виховного комплексу № 63. На різних етапах дослідження в експериментальній роботі брали участь 54 учні початкових класів, 47 батьків, 6 педагогів.

Метою констатувального етапу експерименту було визначення рівнів сформованості патріотичних якостей у молодших школярів.

Теоретичний аналіз літератури дозволив нам визначити три групи патріотичних якостей, які тісно пов'язані між собою в структурі особистості:

1) якості, що характеризують ціннісне ставлення особистості до своєї сім'ї, родини;

2) якості, що визначають моральне ставлення до людей, толерантне ставлення до інших культур та націй;

3) якості, що характеризують ставлення до своєї країни, рідного краю.

Критеріями для оцінки сформованості патріотичних якостей молодших школярів було обрано:

- когнітивний (знання, елементарні поняття патріотичного змісту);

- емоційно-ціннісний (патріотичні почуття, позитивне ставлення до явищ патріотичного змісту);

- діяльнісний (участь у заходах патріотичного змісту, досвід патріотичної діяльності).

Згідно із зазначеними критеріями охарактеризовано показники патріотичних якостей трьох груп. Визначені критерії та показники становили основу характеристик рівнів сформованості патріотичних якостей молодших школярів: високого, достатнього, середнього, низького.

Так, показниками якостей, що характеризують ціннісне ставлення особистості до своєї сім'ї, родини, означено: розуміння сімейних норм та цінностей; орієнтування в сімейному родоводі, національних традиціях свого роду; повага до старших і бажання їм допомагати, наслідування сімейних, національних традицій та звичаїв (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Характеристика рівнів сформованості якостей, що визначають ціннісне ставлення особистості до своєї сім'ї, родини

Високий рівень	Молодший школяр знає та розуміє важливість сімейних норм і цінностей. Уміє орієнтуватися по родоводу, щонайменше до третього покоління. Знає сімейні реліквії та може самостійно розповісти про досягнення предків. Позитивно ставиться до сімейних традицій та дотримується сімейних, національних традицій та звичаїв. Завжди поважає старших членів сім'ї, охоче допомагає їм по господарству.
Достатній рівень	Дитина знає основні сімейні цінності та правила поведінки в сім'ї. Орієнтується по родоводу. Позитивно ставиться до сімейних звичаїв та традицій і дотримується їх при нагадуванні дорослих. Поважає членів сім'ї. Допомагає по господарству, хоча сама дитина активності не виявляє.

Продовження таблиці 2.1

Середній рівень	Учень знає сімейні норми та цінності, проте не завжди дотримується їх. Орієнтується по родоводу за допомогою дорослих. До сімейних традицій особливої зацікавленості не виявляє. Допомога по господарству регулюється вимогами дорослих та зовнішніми стимулами і спонуканням.
Низький рівень	Молодший школяр не виявляє зацікавленості до знань сімейних цінностей і традицій. Має негативний досвід поведінки по відношенню до членів сім'ї, не допомагає їм по господарству

З метою визначення рівнів сформованості патріотичних якостей молодших школярів було використано методи наукового дослідження, за допомогою яких можна отримати відомості про об'єкт дослідження.

Нами було застосовано комплекс спеціально розроблених та адаптованих для молодших школярів методик діагностики (анкетування, інтерв'ю, аналіз конкретної ситуації). Серед допоміжних використовувався метод аналізу продуктів діяльності дітей та метод узагальнення незалежних характеристик (батьків, вчителів).

Комплексне використання зазначених методів і методик, математичний аналіз отриманих результатів, їх порівняння та узагальнення дозволили нам об'єктивно оцінити динаміку рівнів сформованості патріотичних якостей молодших школярів у ході експериментального дослідження, яке було проведено у відповідності до визначеної процедури та складалося з наступних етапів:

1) констатувальний етап (вересень 2019 року) здійснювався збір та обробка первинних даних щодо рівнів сформованості патріотичних якостей учнів початкових класів;

2) формувальний етап (листопад 2019 – квітень 2020 року) впроваджувалася експериментальна програма;

3) контрольний етап (травень 2020 року) було здійснено повторну

діагностику та аналіз динаміки рівнів сформованості патріотичних якостей школярів на початку та наприкінці експерименту.

Для виявлення рівня якостей, що визначають моральне ставлення до людей, толерантне ставлення до інших культур та націй вчителів та батьків, було запропоновано заповнити анкету, в якій дорослі змогли б виявити важливість людських якостей у порядку їх значущості. Оцінювання моральних якостей особистості проводилось за показником морального розвитку (ПМР), який уявляє середнє арифметичне оцінок значимості для особистості сімнадцяти основних моральних цінностей.

Отримані результати діагностики представлено в таблиці 2.2, свідчать що батьки й вчителі на перші місця за значущістю поставили такі якості як доброта, совість, чесність, справедливість, моральна чистота, милосердя. У той же час такій, важливій для нашого дослідження якості як патріотизм відвели останнє місце.

Таблиця 2.2

Рангова значущість моральних якостей для вчителів і батьків молодших школярів

Ранг	Батьки	Ранг	Вчителі
1	Доброта	1	Доброта
2	Чесність	2	Моральна чистота
3	Справедливість	3	Чесність
4	Милосердя	4	Совість
5	Моральна чистота	5	Справедливість
6	Совість	6	Милосердя
7	Честь	7	Любов до людей
8	Любов до людей	8	Вірність
9	Любов до життя	9	Почуття обов’язку
10	Вірність	10	Любов до життя
11	Безкорисливість	11	Оптимізм
12	Відповідальність	12	Честь
13	Оптимізм	13	Альтруїзм
14	Почуття обов’язку	14	Гідність
15	Гідність	15	Відповідальність
16	Альтруїзм	16	Безкорисливість
17	Патріотизм	17	Патріотизм

…

Результати відповідей на запитання «Чи вважаєте ви себе патріотом України?» представлено у вигляді діаграми (рис. 2.1).

Аналіз результатів опитування свідчить, що тільки 5% відсотків батьків впевнено називали себе патріотами і не вважали себе такими 14%.

Серед вчителів такий відсоток дещо вищий: 25% відсотків педагогів вважали себе патріотами, а 60% відповіли «Скоріше, так» і тільки 2% не вважають себе патріотами.

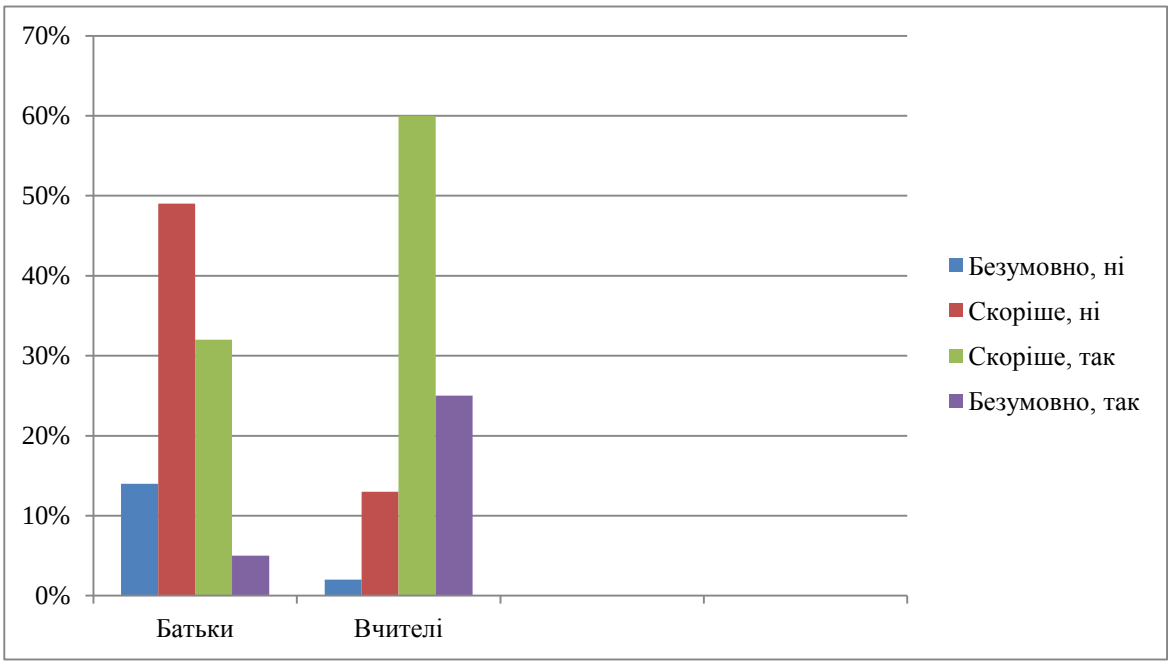

Рисунок 2.1. Співвідношення відповідей батьків та вчителів на запитання «Чи вважаєте ви себе патріотом України?»

Таким чином, проведене діагностичне обстеження на констатувальному етапі дослідження дозволи визначити протиріччя, на розв'язання яких було спрямовано формувальний етап педагогічного експерименту з формування патріотичних якостей молодших школярів:

- актуальність проблеми патріотичних якостей і домінування низького та середнього рівнів їх сформованості у 63 % молодших школярів;

- розуміння вчителями важливості патріотичного виховання молодших школярів, обізнаність щодо форм і методів такої діяльності та невисока оцінка стану виховної роботи з патріотичного виховання в класі та школі;

- необхідність цільової та ціннісної єдності, координації зусиль школи та сім'ї з патріотичного виховання й наявність ситуації, коли близько 80 % батьків молодших школярів не бачать сенсу в формуванні патріотичних якостей своїх дітей.

2.2. Обґрунтування педагогічних умов формування патріотичних якостей молодших школярів

Ефективність взаємодії школи та сім'ї з формування патріотичних якостей молодших школярів залежить не тільки від змісту навчально-виховної роботи, а й від створення відповідних педагогічних умов, що забезпечують можливість успішної реалізації завдань такої взаємодії. Дієвість роботи з формування патріотичних якостей передбачає активність та узгодженість дій батьків і педагогів, має бути орієнтованою на соціальну ситуацію та передбачати інтеграцію наукових знань та практичного досвіду [28, с. 23].

Так, педагогічними умовами, що сприяють ефективній взаємодії школи та батьків з формування патріотичних якостей школярів, визначені наступні:

- формування позитивного ставлення батьків і педагогів до досліджуваного процесу;
- забезпечення наступності й гармонізації змісту формування патріотичних якостей учнів початкової школи на основі взаємної довіри між педагогами і батьками, урахування своєрідності умов життя кожної сім'ї, рівня підготовленості батьків у питаннях патріотичного виховання;
- узгодження виховних дій школи й сім'ї у формуванні патріотичних якостей учнів початкової школи.

Розглянемо докладно особливості створення та реалізації зазначених умов в цілісному навчально-виховному процесі школи.

Відповідно до першої умови ми намагалися сприяти позитивному настрою, формуванню соціально-психологічної єдності колективу батьків та

педагогів із формування патріотичних якостей молодших школярів. Готовність, позитивне ставлення батьків та вчителів до виховної роботи розглядається нами як провідна умова ефективності процесу формування патріотичних якостей дітей початкової школи.

Для цього, першочерговим завданням для нас було сформувати готовність учителів здійснювати роботу з формування патріотичних якостей учнів. Позитивне ставлення ми розглядали як мотиваційно-ціннісну складову (за В. Сластьоніним) в структурі готовності вчителя до виховної діяльності.

В. Сластьонін, розглядаючи проблему готовності до педагогічної праці, визначав готовність як психологічний стан – наявність у суб'єкта зразка структури певної дії та постійної спрямованості свідомості на її виконання. Професійну готовність вчителя до виховної роботи науковець розглядає як складний синтез взаємопов'язаних структурних компонентів – мотиваційно-ціннісного (особистісного) і виконавчого (процесуального). Автор наголошує на тому, що ядром професійної готовності вчителя до виховної діяльності є загальнопедагогічна підготовка. Відображуючи єдність змістовної та операційної структур професійної діяльності вчителя, вона покликана моделювати й реалізовувати її методологію, теорію, методику та практику [24, с. 19].

Тому процес підготовки вчителів початкової школи до участі в проведені педагогічного експерименту передбачав:

1) формування позитивного (мотиваційно-ціннісного) ставлення до експериментальної роботи через обговорення актуальності та важливості проблеми патріотичних якостей школярів, визначення мети, завдань, змісту діяльності та очікуваних результатів майбутньої діяльності, інформація щодо системи морально-матеріального заохочення вчителів;

2) науково-теоретичне обґрунтовування змістовної складової процесу формування патріотичних якостей школярів через проведення з вчителями та вихователями просвітницької роботи з проблем морального, сімейного та патріотичного виховання; підготовка пам'яток та методичних рекомендацій на

допомогу педагогам;

3) науково-методичне забезпечення виконавчої (операційної) складової процесу формування патріотичних якостей школярів через:

- вибір сучасних ефективних форм та методів патріотичного виховання у відповідності до можливостей та інтересів молодших школярів;

- проведення семінарів, практикумів, тренінгів щодо оволодіння педагогами визначеними формами та методами;

- проведення нарад для корекції та розв'язання окремих проблем експериментальної роботи вчителів, аналізу проміжних результатів формувального етапу педагогічного експерименту.

Отже, обґрунтовані педагогічні умови було впроваджено за допомогою різних форм і методів роботи, а саме: з батьками – виступів на батьківських зборах, бесід, круглих столів, дискусій, обміну досвідом, аналізу життєвих ситуацій, педагогічних задач; з педагогами – семінарів, круглих столів, педагогічного практикуму, лекції, дискусії тощо.

2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи з формування патріотичних якостей молодших школярів

Перевірка ефективності реалізації запропонованої програми здійснювалася за допомогою методів і діагностичних методик, що використовувалися на констатувальному етапі дослідження.

Для забезпечення вірогідності результатів формувального етапу в процесі вибору експериментальних і контрольних груп ми визначили такі, в яких найбільш повно знайшли відображення загальні для усієї вибірки результати, виявлені нами в ході констатувального етапу експерименту.

Експериментальну групу склали учні 2-А класу Запорізького навчально-виховного комплексу № 63 (23 дитини). У контрольну групу (КГ) увійшло 21 учень 2-Б класу того ж закладу освіти.

Робота в експериментальній групі (ЕГ) здійснювалася на основі розробленої нами програми, з дотриманням виділених і обґрунтованих педагогічних умов щодо змісту й організації навчально-виховної діяльності молодших школярів. Навчально-виховний процес у контрольних групах (КГ) здійснювався за традиційною системою.

Для оцінки результатів формувального етапу експерименту нас, насамперед, цікавили зміни в рівні сформованості патріотичних якостях молодших школярів за групами, які визначають якості, що характеризують ціннісне ставлення особистості до своєї сім'ї, родини; якості, що визначають моральне ставлення до людей, толерантне ставлення до інших культур та націй; якості, що характеризують ставлення до своєї країни, рідного краю через динаміку відповідних показників.

Результати анкетування дітей та батьків доповнювалися за допомогою аналізу матеріалів експертної оцінки вчителів, що характеризували ставлення молодших школярів до сім'ї, родини.

Узагальнені результати кількісного та якісного аналізу представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка рівнів сформованості якостей, що характеризують ставлення молодших школярів ЕГ та КГ до сім'ї, родини (у %)

Рівні	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	4,9	4,5	19,7	5,0
Достатній	29,3	26,4	49,8	27,4
Середній	59,1	58,1	25,6	55,9
Низький	6,7	11,0	4,9	11,7

З таблиці видно, що в експериментальній групі зменшилась кількість учнів, які мали низький рівень розвитку якостей, що характеризують ставлення молодших школярів до сім'ї, родини на 1,8% за рахунок збільшення

достатнього (на 20,5%) та високого рівня (на 14,8%). У той же час, у контрольній групі значних зрушень не відбулось.

Таким чином, зведені результати рівня сформованості патріотичних якостей молодших школярів контрольної та експериментальної груп представлено нижче (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка рівнів сформованості патріотичних якостей молодших школярів

(у % до загальної кількості опитаних дітей ЕГ і КГ груп)

Рівні	До експерименту		Динаміка	Після експерименту		Динаміка
	ЕГ	КГ		ЕГ	КГ	
Високий	6,4	6,8	+0,4	20,4	7,5	–12,9
Достатній	31,7	28,7	–3,0	52,6	30,1	–22,5
Середній	53,7	54,8	+1,1	24,2	52,2	+28,0
Низький	8,2	9,7	+1,5	2,8	10,2	+ 7,4

Таким чином, аналізуючи рівень сформованості патріотичних якостей батьків та дітей, ми встановили взаємозалежність високого рівня патріотичної свідомості батьків і рівня сформованості патріотичних якостей школярів.

Ефективність програми взаємодії школи та сім’ї, обраних форм і методів формування патріотичних якостей молодших школярів підтвердилася отриманими результатами педагогічного дослідження – зростання відсотка учнів ЕГ, у яких зафіксовано високий рівень розвитку патріотичних якостей з 6,4% до 20,4%, а достатній рівень з 31,7% до 52,6% дітей.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та вирішення проблеми формування патріотичних якостей молодших школярів, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні змісту та педагогічних умов цього процесу й експериментальній перевірці їхньої ефективності.

Результати теоретичного та експериментального дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для формулювання таких висновків.

1. Аналіз стану дослідженості проблеми засвідчив, що патріотичне виховання молодших школярів на сучасному етапі є актуальним як у теоретичній, так і в практичній площинах. Проаналізовано різні аспекти поняття «патріотизм» (як почуття, як мотив соціальної діяльності, як результат засвоєння культури, як активна діяльність і самореалізація на благо Вітчизни). Мета, завдання та зміст патріотичного виховання детермінуються соціальними змінами, віковими особливостями учнів, рівнем підготовленості вчителів та готовністю батьків здійснювати цілеспрямовану, систематичну роботу з формування патріотизму в дітей.

Визначено, що патріотична якість – це соціально-психічна властивість, яка виявляється в єдності знань і діяльнісних почуттів особистості щодо світу людей, навколишнього предметного довкілля та суспільства в цілому. Доведено, що патріотичні якості відображають ставлення особистості до Батьківщини, народу, суспільства.

За змістовими ознаками визначено три групи патріотичних якостей: якості, що характеризують ціннісне ставлення особистості до своєї сім’ї, родини; якості, що визначають моральне ставлення до людей, толерантне ставлення до інших культур та націй; якості, що характеризують ставлення до своєї країни, рідного краю.

2. Виявлено об’єктивні та суб’єктивні чинники формування патріотичних якостей молодшого школяра. До об’єктивних чинників належать: особливості сімейного та шкільного виховання, провідна роль учителя, специфіка спілкування з дорослими та однолітками. Суб’єктивними чинниками є психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку (новий соціальний статус, формування теоретичного мислення, навіюваність, довірливість, розвиток самосвідомості, досвід моральної поведінки тощо).

Установлено, що до ключових патріотичних якостей, які мають вагому значущість для молодших школярів, належать: любов і повага до батьків, своєї родини, відчуття гордості за свій рід; ціннісне ставлення до Батьківщини, рідного краю; толерантне ставлення до людей інших національностей, поважне ставлення до їхньої культури та традицій; усвідомлення себе частиною українського народу.

3. Охарактеризовано критерії (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний) та відповідні показники сформованості трьох груп патріотичних якостей. Показниками якостей, що характеризують ціннісне ставлення особистості до своєї сім’ї, родини, означено: розуміння сімейних норм та цінностей; орієнтування в сімейному родоводі, національних традиціях свого роду; повага до старших і бажання їм допомагати, наслідування сімейних, національних традицій та звичаїв. Показники якостей, що характеризують моральне ставлення до людей, толерантне ставлення до інших культур та націй: розуміння таких моральних цінностей, як чесність, доброзичливість, відповідальність, справедливість, толерантність; прагнення сформувати такі особистісні якості, вияв поваги до людей і культури інших народів. Показниками якостей, що характеризують ставлення до Батьківщини, рідного краю, є: знання державних символів України; бажання більше дізнатися про культурні надбання рідного краю; дотримання культурних традицій та звичаїв українського народу; участь у справах суспільно-патріотичної спрямованості.

Виявлено чотири рівні сформованості патріотичних якостей молодших школярів: високий, достатній, середній, низький. З’ясовано, що на

констатувальному етапі експерименту високий рівень сформованості патріотичних якостей мали 6,6% молодших школярів, достатній – 30,2%, середній – 54,3%, низький – 8,9% молодших школярів.

4. Визначено педагогічні умови формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї (забезпечення наступності й гармонізації змісту формування патріотичних якостей учнів початкової школи на основі взаємної довіри між педагогами та батьками, урахування своєрідності умов життя кожної сім'ї, рівня підготовленості батьків у питаннях патріотичного виховання; формування позитивного ставлення батьків і педагогів до досліджуваного процесу; узгодження виховних дій школи та сім'ї у формуванні патріотичних якостей учнів початкової школи).

Обґрунтовані педагогічні умови реалізовувалися через цілісний навчально-виховний процес початкової школи в трьох напрямах: 1) використання елементів патріотичного виховання в навчальній діяльності; 2) запровадження програми «Я – патріот!» у позаурочний час; 3) налагодження спільної діяльності педагогів і батьків щодо формування патріотичних якостей молодших школярів.

Результати контрольних зрізів, що проводилися в експериментальній та контрольній групах, засвідчили позитивні зміни в рівнях сформованості патріотичних якостей молодших школярів. Так, в експериментальній групі кількість молодших школярів із високим рівнем сформованості патріотичних якостей зросла на 14%, із достатнім рівнем – на 20,9%, із середнім рівнем зменшилася на 29,5%, із низьким рівнем – на 5,4%. У контрольній групі кількість молодших школярів із високим рівнем збільшилася на 0,7%, із достатнім рівнем – на 1,4%, із середнім рівнем зменшилася на 2%, із низьким рівнем збільшилась на 0,5%.

Таким чином, ефективність створених і апробованих педагогічних умов формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї доведено.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування

в молодших школярів патріотичних якостей. Подальшого наукового вивчення потребують питання, пов’язані з визначенням місця та ролі народних традицій у формуванні патріотичних якостей, особливостей правового виховання молодших школярів, впливу соціально-педагогічної діяльності ЗМІ на становлення патріотизму молодших школярів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамчук О. В. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.07. Тернопіль, 2006. 20 с.

2. Алєксеенко Т. Ф. Сходинки гуманних взаємин батьків і дітей : наук.-метод. посіб. Київ : Освіта, 2006. 100 с.

3. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підручник для вищих педагогічних навчальних закладів. Київ : Либідь, 2006. 424 с.

4. Бех І. Молодший школяр у виховному просторі міжособистісних взаємин. *Початкова школа*. 2000. № 5. С. 1-3.

5. Виховні технології / упоряд. В. Варава, В. Зоц. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2004. 120 с.

6. Гарнійчук В. Поняття «патіротизм» у сучасній педагогічній теорії *Вісник Харківського національного університету*: збірник наукових праць. 2008. Вип. 21. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/.

7. Джуринский А. Н. История образования и педагогической мысли : учебник для вузов. Москва : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. 400 с.

8. Скоровода Г. С. Повне зібрання творів : у 2 т. / АН УРСР, Інститут філософії. Київ : Наукова думка, 1973. Т.2. 570 с.

9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / під ред. В. І. Ковальчук. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 1. : Проблема виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу. 654 с.

10. Abbot Ph. The many faces of patriotism. Lanham, Maryland.: Rowman & Htlefield Publishers, 2007. 165 p.

11. Varici S. Patriotism education study on the perception, attitudes and educational practices of history and social studies teachers. *Journal of International Social Research*. 2010. № 3(10). P. 649-660.

Додаток Л

Зразок оформлення рисунків

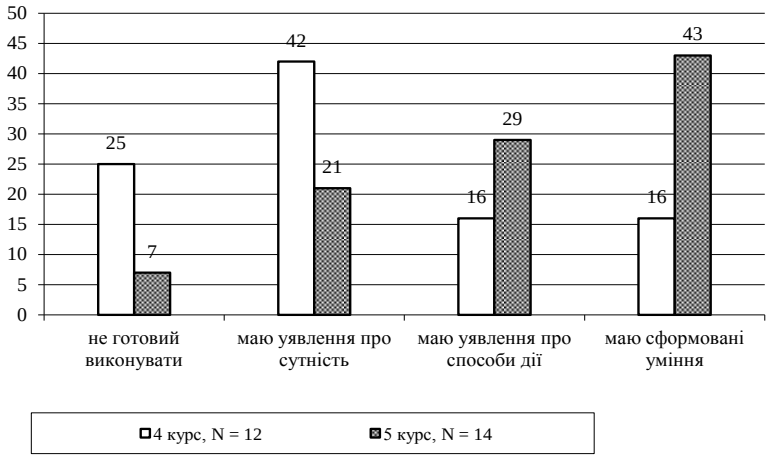

Рисунок 2.1. Самооцінка готовності студентів використовувати методи кількісного та якісного аналізу

Додаток М

Зразок оформлення таблиць

Таблиця 2.1

Частота розподілу видів діяльності на різних етапах діагностики (N = 26)

Етапи	Види діяльності	Частота відповідей, %
Підготовчий	Підбір методик	96
	Поява соціальної проблеми	92
	Попереднє ознайомлення з об’єктом, визначення його сильних та слабких сторін	92
	Визначення об’єкта та предмета діагностики	85
	Вивчення попереднього досвіду	73
	Збір та аналіз даних про соціальну ситуацію	58
	Спостереження	31
	Визначення ступеня взаємозв’язку еталонного та реального стану об’єкта	19
	Прогнозування можливого розвитку об’єкта	15
Етап проведення діагностики	Реалізація діагностичних методів та методик	100
	Спостереження	65
	Збір та аналіз даних про соціальну ситуацію	42
	Визначення ступеня взаємозв’язку еталонного та реального стану об’єкта	39
	Вивчення попереднього досвіду	27
	Постановка соціального діагнозу	23
	Визначення об’єкта та предмета діагностики	15
	Підбір методик	8
	Поява соціальної проблеми	4

Продовження таблиці 2.1

	Попереднє ознайомлення з об’єктом, визначення його сильних та слабких сторін	4
Аналіз та узагальнення	Інтерпретація результатів діагностики	100
	Прогнозування можливого розвитку об’єкта	85
	Постановка соціального діагнозу	77
	Визначення ступеня взаємозв’язку еталонного та реального стану об’єкта	50
	Спостереження	4

Додаток Н

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у курсовій, кваліфікаційній роботі (відповідно до ДСТУ 8302:2015)

КНИГИ	
Приклади	***Однотомні видання***
один автор	Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади : монографія. Харків : Право, 2005. 304 с. Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919–1993 рр.) : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 600 с. Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с. Кузніченко С. О. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» : наук.-практ. комент. / Одес. держ. ун-т внутр. справ. Харків : Право, 2015. 164 с. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України : із змін. та допов. на 12 берез. 2016 р. 12-те вид., допов. і переробл. Київ : Правова єдність, 2016. 810 с. Johnson L. K. Bombs, bugs, drugs and thugs: intelligence and America's quest for security. New York; London : New York University Press, 2000. 326 p.
два автори	Аванесова Н. Е., Марченко О. В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом : теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. 196 с. Білобровко Т. І., Кожуховська Л. П. Філософія науки й управління освітою : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький : [б. в.], 2015. 166 с. Горошкова Л. А., Волков В. П. Виробничий менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 131 с.

	Гура О. І., Гура Т. Є. Психологія управління соціальною організацією : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с. Петришина М. О., Петришин О. А. Міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування : наук. доп. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків : Право, 2016. 44 с. (Серія «Наукові доповіді»).
три автори	Кузнєцов М. А., Фоменко К. І., Кузнецов О. І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с. Сичевський В. В., Харитонов Є. І., Олєйніков Д. О. Науково-практичний коментар до розділу І Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України) / Служба безпеки України. Харків: Право, 2016. 232 с. (Бібліотека слідчого). Helfer M. E., Kempe R. S., Krugman R. D. The battered child. 5th ed. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1997. 700 p.
чотири і більше авторів	Прилипко С. М., Ярошенко О. М., Мороз С. В., Малиновська К. А. Укладення трудового договору: теоретико-прикладне дослідження : монографія. Харків : Юрайт, 2013. 288 с. Колективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / Є. І. Григоренко та ін.; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : [б. в.], 2013. 352 с. Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с. Постклассическая онтология права : монография / С. И. Максимов и др.; С.-Петерб. гос. ун-т; общ. ред. И. Л. Честнов. Санкт-Петербург : Алетейя, 2016. 688 с. (Толкование источников права). The mutual fund industry: Competition and investor welfare / R. G. Hubbard et. al. New York, NY : Columbia University Press, 2010. 256 p.

автор(и) та **редактор**(и)/ **упорядник**(и)	Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Бутко. Київ : ЦУЛ, 2016. 232 с. Грошевий Ю. М. Вибрані праці / упоряд. : О. В. Капліна, В. І. Маринів. Харків : Право, 2011. 656 с. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / за ред. І. І. Дахна. Київ : ЦУЛ, 2015. 560. с. Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України : монографія / відп. ред. В. М. Геєць. Київ : УБС НБУ, 2008. 369 с. Plath S. The unabridged journals / ed. K. V. Kukil. New York, NY : Anchor, 2000. 680 p.
автор(и) та **перекладач**(і)	Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / вступ. ст. Н. И. Панова; пер. с итал. М. М. Исаев. Киев : Ин Юре, 2014. 240 с. (Памятники правовой мысли). Питерс Т., Уотермен Р. В поисках эффективного управления (опыт лучших компаний) / ред. Л. И. Евенко; пер.: Д. Васильев, В. Зотов. Москва : Прогресс, 1986. 424 с. Laplace P. S. A philosophical essay on probabilities / trans.: F. W. Truscott, F. L. Emory. Original work published 1814. New York, NY : Dover, 1951. 196 p.
без автора	Адміністративно-правова освіта у персоналіях : довід. / за заг. ред.: Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ : Ін Юре, 2015. 352 с. Антологія української літературно-критичної думки першої половини XX століття / упоряд. В. Агеєва. Київ : Смолоскип, 2016. 904 с. Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення : колект. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. Харків : Юрайт, 2013. 520 с. (Серія «Наукові праці кафедри господарського права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»; т. 1).

	Конституція України: наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій (голова) та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2012. 1128 с. Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 5-6 жовт. 2017 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 216 с. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Генеза, 2004. 736 с. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / за заг. ред.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, О. Г. Данильян. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2013. 440 с. Сучасне суспільство : філософсько-правове дослідження актуальних проблем : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2016. 488 с. Twenty-four hours a day. Miami, FL: BN Publishing, 2010. 400 p.
Приклади	***Багатотомні видання***
	Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с. Енциклопедія історії України : у 10 т. / НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2005. Т. 9. 944 с. Лодий П. Д. Сочинения : в 2 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. А. В. Синицына. Киев ; Мелитополь : НПУ им. М. Драгоманова; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2015. Т. 1. 306 с. Новицкий О. М. Сочинения : в 4 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. Н. Г. Мозговая. Киев ; Мелитополь : НПУ им. М. Драгоманова; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2017. Т. 1. 382 с. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України : у 4 т. / ред. О. В. Стовба. Харків : Апостиль, 2015. Т. 2. 329 с. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми

	її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.
ІНШІ ВИДАННЯ	
автореферати дисертацій	Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : автореф. дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 36 с. Кулініч О. О. Право людини і громадянина на освіту в Україні та конституційно-правовий механізм його реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2015. 20 с. Лісов О. С. Новітня вітчизняна історіографія створення та діяльності розвідки і контррозвідки України у 1917–1991 роках : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняховського. Київ, 2017. 20 с.
дисертації	Авдєєва О. С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець XVIII – початок XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с. Сокуренко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 573 с. Костенко В. О. Економіко-правове забезпечення використання та охорони земель : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 183 с. Bryant B. D. A sequentially articulated experiment to compare two instructional software input infrastructures : Doctoral dissertation / University at Albany. Albany, NY, 1998. 150 p.
архівні документи	Лист Голови Спілки «Чорнобиль» Г. Ф. Лєпіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Спілки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. *ЦДАГО України* (Центр. держ. архів громад. Об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64, 64 зв., 71. Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. *ЦДАВО України* (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12.

	Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3. Наукове товариство ім. Шевченка. *Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України*. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.
патенти	Люмінісцентний матеріал : пат. 25742 Україна : МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G 21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей : пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.
препринти	Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт / НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1). Шиляев Б. А., Воеводин В. Н. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков : ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт / НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ 2006-4).
стандарти	ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2006. 181 с. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
бібліографічні покажчики	Володимир Володимирович Сташис: (до 85-річчя від дня народж. та 60-річчя наук.-пед. і громад. діяльності) / Нац. акад. прав. наук України; упоряд.: В. І. Борисов,

	В. І. Тютюгін, Л. М. Демидова. Харків : Право, 2010. 108 с. (Біографія і бібліографія вчених-правознавців). Лисодєд О. В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992–2002) / ред. О. Г. Кальман. Харків : Одіссей, 2003. 128 с. Систематизований покажчик матеріалів з питань адміністративної реформи, опублікованих у Віснику Національної академії державного управління за 1997–2005 роки / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; уклад.: О. О. Бабінова, О. Г. Белінська. Київ : Вид-во НАДУ, 2006. 11 с.
каталоги	Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк : Лебедь, 2005. 228 с. Історико-правова спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с. Пам’ятки історії та мистецтва Львівської області : кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін.; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів : Новий час, 2003. 160 с.
ЧАСТИНА ВИДАННЯ	
розділ книги	Алексєєв В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. *Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні* : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169. Борисова В. И. Право частной собственности в системе социально-экономических прав и свобод граждан и пути его реализации. *Харьковская цивилистическая школа: право собственности* : монография / ред. И. В. Спасибо-Фатеева. Харьков : Право, 2012. Разд. 3, гл. 1. С. 87–99. Гетьман А. П. Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. *Тридцать лет с экологическим правом* : избранные труды. Харьков, 2013. С. 205–212. Хряпінський П. Кримінально-правові засоби заохочення у публічному праві України. *Правовий вплив на неправомірну поведінку : актуальні грані* : монографія / за ред.:

	О. В. Козаченко, Є. Л. Стрельцов. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 87–109. O'Neil J. M., Egan J. Men's and women's gender role journeys: A metaphor for healing, transition, and transformation. *Gender issues across the life cycle* / Ed. B. R. Wainrib. New York, NY: Springer, 1992. P. 107–123.
тези, доповідь	Антонович М. Жертви геноцидів першої половини XX століття: порівняльно-правовий аналіз. *Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 жовт. 2016 р.). Київ, 2017. С. 133–136. Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. *Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених* : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137. Кононенко Н. Методология толерантности в системе общественных отношений. *Формирование толерантного сознания в обществе* : материалы VII междунар. антитеррорист. форума (г. Братислава, 18 нояб. 2010 г.). Киев, 2011. С. 145–150. Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. *Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р.). Запоріжжя, 2016. С. 50–53. Соколова Ю. Особливості впровадження проблемного навчання хімії в старшій профільній школі. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичних, фармацевтичних та природничих наук* : матеріали III регіон. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 29 листоп. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 211–212. Wu C. K., Makhlouf M. M. Predicting the response of Aluminium casting alloys to heat treatment. *Light Metals 2011*: Proceedings of the technical sessions presented by the TMS Aluminium Committee at the TMS 2011 Annual Meeting & Exhibition (San Diego, California, USA, 27 February – 3 March, 2011). Hoboken, NJ: Wiley, 2011. P. 834–836.
стаття з довідкового видання	Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. *Великий енциклопедичний юридичний словник* / ред.

	Ю. С. Шемшученко. Київ : Юрид. думка, 2007. С. 550. Гончаренко В. Д. Повне зібрання законів Російської імперії. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків : Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України. С. 573–574. Пирожкова Ю. В. Благодійна організація. *Адміністративне право України :* словник термінів / за ред.: Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54–55. Bergmann P. G. Relativity. *The New Encyclopedia Britannica*. Chicago, IL: Encyclopedia Britannica, 1993. Vol. 26. P. 501–508.
стаття з продовжу-ваного видання	Гетьман А. П., Лозо В. І. Державно-правові проблеми подолання екологічної кризи в епоху глобалізації. *Проблеми законності*. Харків, 2013. Вип. 123. С. 65–77. Данильян О. Г., Петришин О. В. Проблема взаємовпливу правового виховання державотворчого процесу : українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. Харків, 2010. № 2. С. 28–39. Коломоєць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46. Левчук С. А., Рак Л. О., Хмельницький А. А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. *Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій*. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. *Проблеми законності*. Харків, 2011. Вип. 115. С. 200–206.
стаття з періодично-го видання (журнал, газета)	Кулініч О. О. Право на освіту в системі конституційних прав людини і громадянина та його гарантії. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 4. С. 88–92. Коломоєць Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права : ґенеза і поняття. *Право України*. 2017. № 5. С. 71–79. Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. *Урядовий*

	кур'єр. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5. Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління : питання теорії та практики. *Право України.* 2009. № 10. С. 57–60. Benjamin A. C. The ethics of scholarship: A discussion of problems that arise in its application. *Journal of Higher Education*. 1960. Vol. 31, No. 9. P. 471–480. Bletskan D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe2: ab initio modeling and comparison with experiment. *Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics*. 2016. Vol. 19, No 1. P. 98–108. Itzkoff D. A touch for funny bones and earlobes. *New York Times*. 2010. March 31. P. C1.
рецензії	Биков О. Нагальність оптимального міжнародно-правового врегулювання глобальних біоетичних проблем сучасності. *Віче*. 2016. № 1/2. С. 20–21. Рец. на кн.: Третьякова В. Г. Міжнародно-правове регулювання глобальних біоетичних проблем: монографія. Київ : Кондор, 2013. 407 с. Драч О. О. [Рецензія]. *Український історичний журнал*, 2016. № 1. С. 217–219. Рец. на кн.: Темченко А. І. Традиційні мантичні практики : архаїка знакової системи. Черкаси : ІнтралігаТОР, 2015. 112 с. Csikos R., Garcia E., Worley R. Book Reviews. *Journal of Criminal Justice Educatio*n. 2010. Vol. 21, No. 1. P. 93–99. Review of the book: Beck E., Britto S., Andrews A. In the shadow of death: Restorative justice and death row families. Oxford, NY: Oxford University Press, 2007. 336 p.
ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ	
Приклади	Влада очима історії: фотовиставка. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017). Ганзенко О.О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 20–27. URL : http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017). Карнаух Б. П. Тлумачення договору: короткий нарис із

	наднаціональної і транснаціональної точок зору. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 135. С. 39–51. DOI : http://dx.doi.org/10.21564/2414-990x.135.83852. Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 5. С. 115–118. URL : http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf. Яцків Я. С., Маліцький Б. А., Бублик С. Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років XX століття : період переходу до ринку. *Наука та інновації*. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI : https://doi.org/10.15407/scin12.06.006. Colletta L. Political satire and postmodern irony in the age of Stephen Colbert and Jon Stewart. *Journal of Popular Culture.* 2009. Vol. 42, No. 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.x. Feminism. *Encyclopædia Britannica online*. URL: http://www.britannica.com/ EBchecked/topic/724633/feminism. Trammell A. Magic: The gathering in material and virtual space: An ethnographic approach toward understanding players who dislike online play. *Meaningful Play 2010*: October 21–23, 2010, East Lansing, MI. URL: http://meaningfulplay.msu.edu/proceedings2010/mp2010_paper_42 .pdf (Last accessed: 17.03.2017).
ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ	
Приклади	Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1050. *Офіційний вісник України*. 2017. № 4. С. 530–543. Інструкція щодо заповнення особової картки державного службовця : затв. наказом Нац. агентства України з питань Держ. служби від 05.08.2016 р. № 156. *Баланс-бюджет*. 2016. 19 верес. (№ 38). С. 15–16. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2016. 82 с. Національна доктрина розвитку освіти : затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347. *Освіта.* 2002. 24 квіт. (№ 14). С. 2–4. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49.

Ст. 536.

Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. *Офіційний вісник України*. 2017. № 20. С. 136–141.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення : 28.09.2017. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2017).

Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2017 р. № 43/2017. *Урядовий кур'єр*. 2017. 23 лют. (№ 35). С. 10.

Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій : постанова Каб. Міністрів України від 15.06.1998 р. № 1099. *Офіційний вісник України.* 1998. № 28. Ст. 1062.

Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення : 12.03.2017. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page (дата звернення: 17.03.2017).

Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1678-18 (дата звернення: 17.03.2017).

Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році : від 15.09.2016 р. № 5132. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60035 (дата звернення: 17.03.2017).

Case of Benham v. The United Kingdom (Application no. 19380/92): Judgment European Court of Human Rights, 10 June 1996. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57990 (Last accessed: 17.03.2017).

Додаток П

Декларація академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, _____, студентка ____ курсу, _____ форми здобуття освіти, факультету соціальної педагогіки та психології, спеціальності _____ освітньої програми _____, адреса електронної пошти _____,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему: _____
_____

відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

_____ _____
(підпис) (ПІП студента)

_____ _____
(підпис) (ПІП керівника)

Додаток Р

Приклад доповіді на захист кваліфікаційної роботи

Шановний голово! Шановні члени екзаменаційної комісії! Шановні присутні!

До вашої уваги надається кваліфікаційна робота магістра на тему «Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї» студентки Василенко Тетяни Олександрівни. Керівник – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Зубцова Юлія Євгенівна.

Однією з нагальних потреб сучасного українського суспільства є формування у молодого покоління, й зокрема школярів, патріотичних якостей, активної життєвої позиції та соціальної відповідальності. Ефективність цього процесу зростає за умови залучення сім'ї, яка є найважливішим суб'єктом виховання.

У наукових працях розглянуто різні аспекти формування патріотичних якостей особистості з урахуванням вікових особливостей досліджуваного контингенту. Так, дослідження М. Качур, О. Коркішко, Н. Михальченко присвячено проблемі патріотичного виховання молодших школярів, Т. Гавлітіної, Р. Петронговського, С. Рашидової – підлітків, О. Абрамчук, А. Фрідріх – студентів, С. Лавриненко, С. Паршук – майбутніх вчителів початкових класів.

Аналіз наукових джерел із проблеми патріотичного виховання особистості дає змогу стверджувати, що більшість робіт присвячено питанням патріотично-громадянських орієнтацій учнівської та студентської молоді. Водночас процес становлення та розвитку цих орієнтацій у дітей молодшого шкільного віку залишаються поза належною увагою дослідників.

Отже, **мета дослідження** полягала в теоретичному обґрунтуванні й

експериментальній апробації змісту та педагогічних умов формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї.

Дозвольте не зупинятися на науковому апараті дослідження, представленому в роботі *(або на презентації)*, а перейти до висновків.

Відповідно до першого завдання проаналізовано різні аспекти поняття «патріотизм» (як почуття, як мотив соціальної діяльності, як результат засвоєння культури, як активна діяльність і самореалізація на благо Вітчизни).

З'ясовано, що мета, завдання та зміст патріотичного виховання детермінуються соціальними змінами, віковими особливостями учнів, рівнем підготовленості вчителів та готовністю батьків здійснювати цілеспрямовану, систематичну роботу з формування патріотизму в дітей.

Визначено, що патріотична якість – це соціально-психічна властивість, яка виявляється в єдності знань і діяльнісних почуттів особистості щодо світу людей, навколишнього предметного довкілля та суспільства в цілому.

Доведено, що патріотичні якості відображають ставлення особистості до Батьківщини, народу, суспільства.

За змістовими ознаками визначено три групи патріотичних якостей:

1) якості, що характеризують ціннісне ставлення особистості до своєї сім'ї, родини;

2) якості, що визначають моральне ставлення до людей, толерантне ставлення до інших культур та націй;

3) якості, що характеризують ставлення до своєї країни, рідного краю.

Під час вирішення другого завдання виявлено об'єктивні та суб'єктивні чинники формування патріотичних якостей молодшого школяра.

До об'єктивних чинників належать: особливості сімейного та шкільного виховання, провідна роль учителя, специфіка спілкування з дорослими та однолітками.

Суб'єктивними чинниками є психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку (новий соціальний статус, формування теоретичного мислення, навіюваність, довірливість, розвиток самосвідомості, досвід

моральної поведінки тощо).

Установлено, що ключовими патріотичними якостями, які мають вагому значущість для молодших школярів, є:

- любов і повага до батьків, своєї родини, відчуття гордості за свій рід;

- ціннісне ставлення до Батьківщини, рідного краю;

- толерантне ставлення до людей інших національностей, поважне ставлення до їхньої культури та традицій;

- усвідомлення себе частиною українського народу.

Відповідно до третього завдання критеріями сформованості патріотичних якостей молодших школярів визначено:

- когнітивний (знання, елементарні поняття патріотичного змісту),
- емоційно-ціннісний (патріотичні почуття, позитивне ставлення до явищ патріотичного змісту),
- діяльнісний (участь у заходах патріотичного змісту, досвід патріотичної діяльності).

Згідно із зазначеними критеріями охарактеризовано показники патріотичних якостей трьох груп та рівні сформованості патріотичних якостей молодших школярів: високий, достатній, середній, низький.

З'ясовано, що на констатувальному етапі експерименту високий рівень сформованості патріотичних якостей мали 6,6% молодших школярів, достатній – 30,2%, середній – 54,3%, низький – 8,9% молодших школярів.

Під час вирішення четвертого завдання визначено педагогічні умови формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї:

- забезпечення наступності й гармонізації змісту формування патріотичних якостей учнів початкової школи на основі взаємної довіри між педагогами та батьками, урахування своєрідності умов життя кожної сім'ї, рівня підготовленості батьків у питаннях патріотичного виховання;
- формування позитивного ставлення батьків і педагогів до досліджуваного процесу;

-узгодження виховних дій школи та сім'ї у формуванні патріотичних якостей учнів початкової школи.

Апробація педагогічних умов здійснювалась через цілісний навчально-виховний процес початкової школи в трьох напрямах:

1) використання елементів патріотичного виховання у навчальній діяльності;

2) запровадження програми «Я – патріот!» у позаурочний час;

3) налагодження спільної діяльності педагогів і батьків щодо формування патріотичних якостей молодших школярів.

Обґрунтовані педагогічні умови було впроваджено за допомогою різних форм і методів роботи: із молодшими школярами – бесід, годин спілкування, виховних годин, відвертих розмов, проєктів, інформаційних хвилинок щодо народних, релігійних, державних свят тощо; із батьками – виступів на батьківських зборах, бесід, круглих столів, обміну досвідом, аналізу життєвих ситуацій, педагогічних задач; із учителями – семінарів, круглих столів, педагогічного практикуму, лекцій, дискусій.

Результати контрольних зрізів, що проводилися в експериментальній та контрольній групах, засвідчили позитивні зміни в рівнях сформованості патріотичних якостей молодших школярів. Так, в експериментальній групі кількість молодших школярів із високим рівнем сформованості патріотичних якостей зросла на 14%, із достатнім рівнем – на 20,9%, із середнім рівнем зменшилася на 29,5%, із низьким рівнем – на 5,4%. У контрольній групі кількість молодших школярів із високим рівнем збільшилася на 0,7%, із достатнім рівнем – на 1,4%, із середнім рівнем зменшилася на 2%, із низьким рівнем збільшилась на 0,5%.

Таким чином, ефективність створених і апробованих педагогічних умов формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї доведено.

Дякуємо за увагу!

Додаток С

Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи

Критерії	Показники що враховуються	+/-	Всього
Вступ **5 балів**	1. Актуальність теми		
	2. Бібліографія проблеми		
	3. Об'єкт, предмет дослідження		
	4. Мета, завдання, гіпотеза		
	5. Методи, значення роботи		
Теоретична частина дослідження **10 балів**	1. Сутність та особливості предмету дослідження		
	2. Чинники, умови розвитку процесу (досліджуваного явища)		
	3. Погляди вчених щодо шляхів вирішення даної проблеми		
	4. Аналіз нормативно-правових документів щодо проблеми		
	5. Аналіз досвіду педагогічної діяльності щодо вирішення проблеми		
	6. Логічність, доказовість тексту		
	7. Власні висновки щодо аналізу джерел		
Практична частина дослідження **25 балів**	**Констатувальний етап експерименту**:		
	1. Опис методів, методики дослідження		
	2. Характеристика вибірки		
	3. Кількісний і якісний опис отриманих результатів		
	4. Власні висновки щодо отриманих даних		
	Формувальний етап експерименту:		
	5. Мета, завдання формувального етапу		
	6. Зміст програми експерименту		
	7. Опис процесу, форм, методів реалізації програми		
	8. Аналіз отриманих результатів, їх співвіднесення з поставленими завданнями		
	9. Виявлення протиріч, як основи для подальшого формування висновків та рекомендацій		
Загальні висновки **10 балів**	1. Спрямованість на реалізацію мети, перевірку гіпотези		
	2. Відповідність висновків поставленим завданням		
	3. Чіткість, конкретність висновків		
Список джерел **5 балів**	1. Загальна кількість джерел (не менше 70)		
	2. Наявність сучасних досліджень за останні 5 років (не менше 30%)		
	3. Наявність періодичних, зарубіжних видань 4. Наявність джерел іноземною мовою (не менше 5)		

Захист роботи **45 балів**	**Доповідь студента (20 балів):**		
	1. Виступ дає чітке уявлення про зміст роботи		
	2. Аргументація вирішення поставленої проблеми		
	3. Грамотне використання наукової термінології		
	Відповіді студента на запитання комісії (20 балів)		
	Презентація виступу в ході захисту роботи (5 балів)		

Кваліфікаційна робота оцінюється за 100-бальною шкалою ECTS з відповідним виставленням оцінок «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»:

90-100 «А» («Відмінно») – робота не має зауважень, містить ґрунтовний аналіз наукової літератури та інших джерел; має теоретичне та практичне значення; доповідь на захисті є логічною, змістовною, проголошена вільно, зі знанням справи; відгуки та рецензії позитивні; відповіді на запитання членів ДЕК правильні та логічні; робота повністю відповідає встановленим вимогам.

85-89 «В», 75-84 «С» («Добре») – тема роботи розкрита належно, але наявні певні недоліки, які не мають істотного значення; у теоретичній частині деякі літературні джерела проаналізовані дещо поверхово або враховані не всі існуючі в науці течії, концепції і т. ін.; елементи теоретичного та практичного значення представлені не зовсім чітко; недостатньо використані інформаційні матеріали; є окремі зауваження в рецензії та відгуку наукового керівника, які не одержали аргументованого пояснення студентом; доповідь студента на захисті побудована логічно, проголошена вільно, відповіді на запитання членів ДЕК, переважно, правильні; робота оформлена в межах встановлених вимог.

70-74 «D», 60-69 «Е» («Задовільно») – тема роботи в основному розкрита, але мають місце певні недоліки змістовного характеру; нечітко сформульовані мета, завдання, об’єкт, предмет дослідження; відсутній або суттєво обмежений аналіз наукової полеміки; аналітична частина характеризується надмірною описовістю; добір інформаційних матеріалів не завжди обґрунтований; висновки та пропозиції, що містяться в роботі необґрунтовані; рецензія й відгуки містять окремі зауваження, які не отримали пояснення; доповідь,

прочитана за текстом, або підготовлена невдало; не всі відповіді на запитання членів ДЕК є коректними або вони не одержали належної аргументації; є зауваження щодо оформлення роботи.

35-59 «FX», 1-34 «F» («Незадовільно») – порушена логіка викладення матеріалу в роботі; розділи за змістом не узгоджені між собою; відсутній огляд сучасних літературних джерел; аналіз проблеми є поверховим; висновки до роботи не відображають вирішення поставлених завдань; мають місце істотні недоліки в оформленні роботи; виступ на захисті свідчить про слабку орієнтацію в предметі дослідження, відсутність системних знань із фаху.

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Зубцова Юлія Євгенівна
Сущенко Лариса Олександрівна
Мацкевіч Юліана Рафаїлівна
Гладиш Марія Олександрівна

ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ КУРСОВИХ ТА КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Методичні рекомендації
для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності «Дошкільна освіта» освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» та
для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності «Початкова освіта» освітньо-професійної програми «Початкова освіта»

Рецензент *М. В. Дяченко*
Відповідальний за випуск *І. В. Козич*
Коректори *Ю. Є. Зубцова*, *М. О. Гладиш*